

Ungur nemur

Ungur nemur

4 greinar um barnabókmentir

SETURSRIT 8

Ritstjóri: Turið Sigurðardóttir

fróðskapur

Faroe University Press
Tórshavn 2018

Ungur nemur. 4 greinar um barnabókmentir. Setursrit 8

© Fróðskapur

www.setur.fo/frodskapur/

Umbrotið, prentað og heft: Føroyaprent

Útgevandi: Forlagið Fróðskapur 2018

ISBN 978-99918-65-82-9

NORÐURLENDSKT UMHVØRVISMERKI
Svanamerktur prentlutur 541 705

INNIHALD

Formæli til *Setursrit 8* 7

HENRIETTA ARGE JACOBSEN

Trupul og tung evni í myndabókini fyri børn – Eitt norðurlenskt

rák eftir 2000 9

Myndabókin sum tekstslag 10

Myndabókin og innbygdi lesarin 11

Trupul og tung evni í norðurlensku myndabókini fyri børn. 13

Tvey norðurlensk dømi 18

    De skæve smil 18

    Janus er ein stjørna 21

Niðurstøða 27

Heimildir 27

TURIÐ SIGURÐARDÓTTIR

Týddar barnabókmentir – Leiklutir teirra í bókmentakervinum 31

Týðingar í fámentum bókmentum 31

Týddar barnabókmentir 32

    Týðing: Hjálp til at skilja 32

    Týðing: Vøkstur í ymiskum tekstsløgum, sum eru til á
    móðurmálinum 32

    Týðing: Nýtt tekstslag á móðurmálinum 33

Átak í 1940-árunum at týða klassiskar barnabøkur 33

Átak í 1950-árunum at fáa barnabøkur til vega, upprunaligar og týddar . . . 37

Týddar barnabókmentir í tvímæltum samfelagi 38

Týðingar – hálvavegna innlímaðar, hálvavegna ósjónligar 38

Týddar barnabøkur í heimliga bókmentakervinum 39

Heimildir 40

Notur 40

Glæstribøkurnar – Fyrstu myndabøkur í litum á føroyskum 41

Bøkur og litir undan Glæstribókunum 42

Kapping við danskar bækur við litum	45
Glæstribøkurnar	46
Myndirnar í Glæstribókunum	47
Teksturinn í Glæstribókunum.	51
Myndir og tekstur	53
Kynsbýti.	53
Samfelagslýsing.	53
Móttakarar.	54
Heimildir	54

Pippi – Uppreistrargenta og slóðbrótari fyri modernismu í

barnabókmentum	57
Ævintýrligar bókmentir.	58
Uppreistur móti normunum	58
Málið	59
Pippi í Føroyum	60
Heimildir	61
Notur	61

Formæli til *Setursrit 8*

Setursrit er ein ritrøð við greinum og viðgerðum, ið eru sprotnar av námi og gransking, ætlað granskarum, næmingum, lærarum við teir hægru skúlarnar og øðrum áhugaðum.

Setursrit 8 snýr seg um barnabøkur í 20. og 21. öld.

Fyrsta greinin er um nýggjar norðurlenskar barnabøkur, harímillum føroyskar. Tað er greinin „Trupul og tung evni í myndabókini fyri børn – Eitt norðurlenskt rák eftir 2000“ eftir Henriettu Arge Jacobsen. Hon byggir á fyrilesturin, ið Henrietta helt summaríð 2017 sum seinasta part av MA-prógvi sínum á Fróðskaparsetri Føroya. Greinin viðger nýggjar norðurlenskar barnabøkur í rákinum, sum heldur uppá, at barnabøkur eiga ikki at avmarka seg til eitt ávíst úrval av „hóskandi“ evnum, men takast við allar lívsins spurningar og gera tað á ein hátt, sum hevur fyrilit fyri børnum. Í greinini viðger Henrietta bøkur, ið gjøgnum ymisluga vordíð samanspæl og mótspæl millum myndir og tekst fáast við álvarsamar spurningar sum eitt nú deyða, vansorgan o.a.

Hinar trýggjar greinarnar eru eftir ritstjóran og snúgva seg um týddar barnabókmentir í Føroyum.

Týðingar eru munandi partur av føroyskum bókmentum, serliga barnabókmentunum. Greinin „Týddar barnabøkur – Leiklutir teirra í bókmentakervinum“ nemur við summar av hesum leiklutunum og umrøður sínámillum ávirkanina millum týðingar og móttøkubókmentakervi.

Greinin „Glæstribøkurnar – Fyrstu litmyndabøkur á føroyskum“ snýr seg um tær 12 litmyndabøkurnar fyri smá børn, sum komu út í føroyskari týðing í 1958. Tær líktust ongum øðrum bókum á føroyskum, hvørki upprunaligum ella týddum. Tað vóru myndirnar, sum gjørdur munin; bæði hvussu nógv tær fyltu afturímóti tekstinum og – ikki minni – at tær vóru í litum, bjørtum og føgum. Myndir og tekstur, evnisval og boðskapur vóru lagað til tað, sum sambært ávísari hevdbundnari hugsan hóskaði til børn og eftir lestinum á tí tá nýggju amerikonsku massamentanini.

Pippi-bøkurnar vóru øðrvísi, tí tær brutu normar fyri barnasøgur. Tær komu út í

føroyskari týðing í 1990-árunum, hálva øld aftan á upprunaligu útgávuna. Greinin „Pippi – Uppreistrargenta og slóðbrótari fyri modernismu í barnabókmentum“ varpar ljós á ymist av tí, sum hevur gjørt Pippi-bøkurnar til kendasta verkið hjá gitnasta barnabókahøvundi í 20. øld, svensku Astrid Lindgren.

Ritstjórin

HENRIETTA ARGE JACOBSEN

Trupul og tung evni í myndabókini fyri børn – Eitt norðurlandskt rák eftir 2000

Barnabókmentir hava ein týðningarmiklan leiklut í barnsins uppvøxstri og myndan. Tær søgur, ið barnið annaðhvørt lesur ella hoyrir, eru nevniliga í stóran mun við til at stimbra hugflog, forvitni og evni til at liva seg inn í støður og trupulleikar, ið onnur hava at dragast við. Barnabókmentir kunnu við øðrum orðum lata dyrnar upp fyri einum ókendum heimi og harvið víðka sjónarringin hjá barninum. Harafturat kunnu tær á serstakan hátt taka upp støður og trupulleikar, sum barnið kennir seg aftur í og onkursvegna kann spegla sær í. Júst hetta hevur seinastu áratíggjuni myndað rákið í norðurlandskum barnabókmentum, har trupul og tung evni sum eitt nú hjúnaskilnaður og deyði javnan verða tikin upp. Í myndabókini, sum vanliga verður mett at venda sær til børn, ið enn ikki duga at lesa, hevur rákið verið serliga sjónligt, og jást hesum verður nú hugt nærri at.

Í greinini lýsi eg fyrst klassisku myndabókina sum tekstslag. Síðan greiði eg frá tveimum hugtøkum, sum somuleiðis hava týðning fyri mína viðgerð av evninum. Fyrst greiði eg frá innbygda lesaranum í barnabókini, og síðan lýsi eg hugtakið bókur til allan aldur, sum fevnir um ein vaksandi bólk av barnabókum, ikki minst tær myndabøkur, sum eru til umrøðu her í greinini. Við støði í hesum fari eg við serligum atliti at tveimum ógvuliga ymiskum myndabókum, einari danskari og einari føroyskari, at viðgera tað, sum verður mett at vera eitt serligt norðurlandskt rák eftir 2000. Nevniliga, at myndabøkur til børn í nógv størri mun enn áður taka upp trupul og tung evni, sum summi vilja vera við als ikki hoyra heima í einari barnabók. Valdu myndabøkurnar eru *De skæve smil* (2008)

við teksti eftir Oscar K og myndum eftir Lilian Brøgger og *Janus er ein stjörna* (2009), ið Edward Fuglò hefur ritprýtt.

Myndabókin sum tekstslag

Grundleggjandi kann myndabókin lýsast sum ein lutur, ein bók, sum hefur ávísan bygnað. Hetta fevnir m.a. um stödd, tjúkd, tilfar, litir, myndprýðing á forsíðu og á baksíðu, umframt sjálva söguna í teksti og myndum. Alt hetta, t.e. myndabókin í síni heild, verður yvirskipað nevnt ikonotekstur (Christensen 2003:82). Hugtakið ikonotekstur, sum svenski myndabókagranskarin og bókmentafrøðingurinn Kristin Hallberg (1982:165) er komin við, er ein samanseting av orðunum ikon og tekstur, sum saman mynda bygnaðin í myndabókini. Í myndabókini verður sostatt samskipt á tveimum ymiskum stigum, einum tekstligum og einum visuillum. Í sínari ph.d. ritgerð kemur Nina Christensen (2003:16) fram til skilmarkingina av myndabókini, sum eg eisini taki stöði í í mínari viðgerð av evninum. Hon sigur soleiðis:

Billedbogen er en bog, der enten i samspil mellem tekst og billeder eller gennem billeder alene formidler et fiktivt narrativt forløb, fortalt (også) med barnet som implicit læser, og i udgangspunktet ofte produceret til en fortælsesituation, hvor teksten læses højt for barnet.

Hóast Christensen heldur fast við, at myndabókin fyrst og fremst vendir sær til börn, ásannar hon samstundis, at í nógvum myndabókum eru ávís drøg at finna, sum í stóran mun venda sær til vaksin. Hetta kemst m.a. av tí serligu stöðu, at myndabókin sum oftast verður lisin av børnum og vaksnum í senn, har tann vaksni lesur upp fyri barninum.

Í samrøðu við Martin Salisbury (2008:29), sum er professari við Anglia Ruskin Universitet og undirvísir í myndprýðing, lýsir Stian Hole, sum sjálvur bæði skrivar og myndprýðir sínar egnu myndabøkur, ógvuliga væl ymisku funktiúnirnar hjá myndabókini. Sjálvur endurgevur hann svenska barnabókahøvundin Max Lundgren, sum upprunaliga eigur orðini. Hann sigur soleiðis: „1. Child meets image and art. 2. Child meets literature. 3. Child meets parents“. Í myndabókini kemur barnið sostatt í samband við myndir, list og bókmentir, meðan tað samstundis hefur eina hugnaliga løtu saman við tí vaksna, ofta øðrum av foreldrunum. Sjálvur heldur Stian Hole, at tann triðja funktiúnin er tann týðningarmesta av teimum øllum, tí á ein hátt sameinir myndabókin barnið og tann vaksna. Og júst tí dámar honum so væl, tá ið ein myndabók eisini talar til tann vaksna lesaran.

Við stóði í arbeiðinum hjá Barbaru Wall við innbygda lesaranum í barnabókini verður nú greitt nærri frá hesum.

Myndabókin og innbygdi lesarin

Í sínum arbeiði við frásagnarligu viðurskiftunum í barnabókini skilir Wall (1991:4-6) við stóði í Seymour Chatman ímillum seks ymisk hugtøk fyri at greiða frá frásagnarligu samskiftunum í einari søgu. Hesi eru: veruligi rithøvundurin, veruligi lesarin, innbygda frásøgufólkið og innbygdi lesarin, fjalda innbygda frásøgufólkið og fjaldi innbygdi lesarin. Har tann veruligi rithøvundurin og veruligi lesarin eru ávikavist tann, sum veruliga hevur skrivað bókina, og tann, sum veruliga lesur hana, eru hinar fyra eindirnar tekstligar. Innbygda frásøgufólkið er sum oftast tann røddin, sum vit hoyra, tá ið vit lesa tekstin. Í slíkum førum er so at siga samanfall millum innbygda frásøgufólkið og fjalda innbygda frásøgufólkið. Munurin millum hesi bæði sæst oftast best í bókum við eg-persóni, sum kann vera óálítandi. Sum dømi kann nevast skaldsøgan *The adventures of Tom Sawyer* (1876) eftir Mark Twain, har fjalda innbygda frásøgufólkið letur hugsanina í samtíðini koma fram ígjøgnum innbygda frásøgufólkið, ið er Tom sjálvur, og á tann hátt ger vart við skeivleikarnar í samfelagnum. Veruligi lesarin skilir tá, at ósamsvar er ímillum tað, sum teksturin sigur, og tað, ið hann meinar. Sum heitini siga, eru innbygdi lesarin og fjaldi innbygdi lesarin tær tekstligu eindirnar, sum ávikavist innbygda frásøgufólkið og fjalda innbygda frásøgufólkið venda sær til. Í skaldsøguni um Tom Sawyer er talan um, at innbygda frásøgufólkið tosar beinleiðis við innbygda lesaran við *einum* boðskapi, meðan fjalda innbygda frásøgufólkið ger fjalda innbygda lesaran varugan við, at talan er um ironi. Hóast tær fyra tekstligu eindirnar ikki í øllum tekstum víkja eins nógv hvør frá aðrari og í hesum dømi, umboða tær tvey lög í einstaka tekstinum. Í barnabókum er innbygda frásøgufólkið sum oftast ein vaksin, og innbygdi lesarin er eitt barn. Harafturímóti er fjaldi innbygdi lesarin sum oftast ein vaksin, ið skilir teir hjátýðningar, sum fjalda innbygda frásøgufólkið kemur við. Sambært Wall er tað sambandið ímillum innbygda frásøgufólkið og innbygda lesaran heldur enn sambandið ímillum fjalda innbygda frásøgufólkið og fjalda innbygda lesaran, sum avger, hvørt talan er um eina barnabók. Á hesum øki er tó farin fram ein líðandi menning ígjøgnum tíðina.

Wall (1991:9) skilir ímillum trý ymisk móttakarahugtøk, nevnliga dupultan móttakara, stakan móttakara og tvinnan móttakara. Frá tí at barnabókmentir av fyrstan tíð vunnu fram og til fyrst í 1900-talinum, var sambandið ímillum innbygda frásøgufólkið og innbygda lesaran í barnabókini eyðkent av einum vaksnum frásøgufólki, sum var ógvuliga tilvitað um, at umframt barnið var ein

vaksin lesari til staðar. Hetta nevnir Wall dupultan móttakara (double address). Fyrst í 1900-talinum vaks fram ein nýggjur formur, sum Wall nevnir stakan móttakara (single address). Henda nýggja røddin vendi sær beinleiðis til barnið og tók ikki í sama mun hædd fyri tí vaksna. Síðst í 1900-talinum gjørdist tó vanligari, at ein í barnabókini fann ein blanding av hesum báðum, sum Wall nevnir tvinnan móttakara (dual address). Munurin millum dupultan og tvinnan móttakara liggur í tí, at har tað í tí fyrra er talan um, at frásøgufólkið við hvørt tosar yvir høvðinum á barninum, er tað í tí seinna talan um, at tosað verður við barnið og tann vaksna í senn. Við støði í hesum kemur Wall (1991:2) fram til, at sereyðkennið fyri eina barnabók skal finnast í frásagnarligu viðurskiftunum heldur enn í evnavali. Hon sigur:

It is not what is said, but the way it is said, and to whom it is said, that marks a book for children.

Tað snýr seg sostatt í størri mun um, hvussu tosað verður við barnið, enn um hvat verður sagt. Júst hetta hevur týðning, tá ið tað snýr seg um tey rák, sum gera seg galdandi í norðurlandsku myndabókini eftir 2000. Tí tað, sum í stóran mun eyðkennir barnabókmentir í hesum tíðarskeiði, er m.a. samansettar og fleirtýddar søgur og onnur postmodernistisk drøg, sum vanliga verða sett í samband við vaksnamannabókmentir. Hesin partur av barnabókmentum er eyðkendur av at hava fleiri lög, ið gevur tulkingsmøguleikar. Á ein hátt hevur hetta rákið verið við til at lyfta barnabókmentir á hægri listaligt stig, men hevur samstundis elvt til kjak um, hvønn hesin vaksandi partur av barnabókmentum í veruleikanum vendir sær til.

Samstundis sum barnabókmentir eru vorðnar støðugt kompleksari, er markið millum barnabókmentir og vaksnamannabókmentir vorðið ótýðiligari. Hetta ger seg serliga galdandi, tá ið tað snýr seg um bøkur, sum hava vunnið ymsar virðislønir. Hesar bøkur, sum liggja á markinum millum barna- og vaksnamannabókmentir, verða í bókmentalogum høpi nevndar við hugtakinum bøkur til allan aldur, á norskum „allalderlitteratur“ og á enskum „crossover“. Sandra L. Becket (2011:59) skilmarkar hugtakið sum galdandi fyri bøkur, ið verða lisnar av bæði børnum og vaksnum, tó uttan at tað neyðturviliga hevur verið ætlanin hjá rithøvundi ella forlagi. Åse Marie Ommundsen (2015:72) nágrenar hesa skilmarking, tá ið hon sigur:

My definition of crossover literature is that it is literature that addresses both an implied child reader and an implied adult reader at the same time, and not one at the expense of the other.

Það merkir, at bókur til allan aldur verða skilmarkaðar sum bókur, ið venda sær bæði til ein barnsligan og ein vaksnan innbygðan lesara í senn. Um tikið verður afturíaftur ástøðið hjá Barbaru Wall, er kravið, at einstaka verkið skal innihalda ein tvinnan móttakara. Við støði í Harald Bache-Wiig (1996:194), sum eisini hevur arbeitt við hesum sama, ber til at siga, at barnið lesur referentielt, meðan tann vaksni lesur reflekterandi, tó uttan at annar parturin verður settur hægri enn hin. Barnabókarithøvundurin Gro Dahle (í Hole 2009:77), sum komið verður aftur til seinni í greinini, lýsir ógvuliga væl hetta slagið av bókum, tá ið hon sigur, at úr tekstinum í barnabókini gongur ein trappa upp á loftið og ein onnur niður í kjallaran.

Innan bókur til allan aldur verður ofta tosað um barna- og ungdómsskaldsøgur, sum eisini venda sær til vaksni. Nevnast kunnu eitt nú metsølubókur sum *Harry Potter* (1997-2007), *Twilight* (2005-2008) og *The Hunger Games* (2008-2010). Tó hevur myndabókin nakrar heilt serstakar móguleikar, sum koma fram í samspælinum ímillum tekst og myndir, og tann sannroynd, at júst myndabókin í størri mun enn aðrar bókmentir verður lisin av tí vaksna og barninum í senn, metir Carole Scott (1999:101) er við til at geva henni eina serstöðu í hesum sambandi. Tí har barnið ofta savnar seg um eitt nú skemt og ta spennandi søgugongdina í teksti og myndum, kann tann vaksni eisini fáa eyga á djúpari týðningar, sum m.a. koma fram í millumtekstligum tilvísingum til bókmentaarvin.

Myndabókur eru ein vaksandi partur av barnabókmentum bæði her í Føroyum og aðrastaðni. Hóast myndabókur vanligar verða settar sum smábarnabókur, ið eru ætlaðar børnum, ið enn ikki hava lært at lesa, hevur rákið seinastu árin verið, at fleiri og fleiri myndabókur harafturat kunnu bólkast sum bókur til allan aldur. Seinastu 2-3 áratíggjuni hava vit m.a. sæð, at mørkini fyri, hvat vanligar verður hildið at vera óhóskandi fyri børn, støðugt eru vordin víðkað. Myndabókahøvundar eksperimentera í stóran mun, bæði tá ið tað snýr seg um form og innihald í teksti og myndum og endurnýggja harvið alla tíð myndabókina sum tekstslag.

Trupul og tung evni í norðurlensku myndabókini fyri børn

Á einum øki skilir norðurlenska myndabókin seg markant frá myndabókum í øðrum londum, tí sum heild er hon myrkari og meira eksperimenterandi enn aðrastaðni. Har onnur lond helst vilja hava læruríkar ella fittar søgur um djór, eru norðurlensku myndabókurnar eyðkendar av døprum søgum um foreldur, ið fara hvør til sítt, deyða og øðrum. Stóri munurin er eitt nú sjónligur á teimum árligu evropeisku bókamessunum, har tað sambært Elin Algreen Petersen, ið er redaktiónsleiðari á barna- og ungdómsdeildini hjá Gyldendal, er trupult at selja danskar og sum heild norðurlenskar myndabókur (Rasmussen

2015:18). Serliga í Danmark og Noregi er rákið rættiliga sjónligt og hefur verið tað í fleiri ár. Nevnast kunnu donsku hjúnini Oscar K. og Dorthe Karrebæk, sum verða mett at vera avantgarde innan myndabøkur. Bæði saman og í samstarvi við onnur hava tey ferð eftir ferð skakað barnabókamarknaðin við rættiliga øðrvísi myndabókum sum eitt nú *De skæve smil* (2008) og *Børnenes bedemand* (2008), sum viðgera evnini fosturtøku og deyða. Ta fyrru bókina verður vent aftur til seinni í greinini. Í Noregi kunnu nevnt hjúnini Gro Dahle og Svein Nyhus, sum ávikavist hava skrivað og myndprýtt myndabøkur sum eitt nú *Sinna mann* (2003), har evnið harðskapur heima á listaligan hátt verður viðgjørt.

Saman við dóttur síni Kaiu Dahle Nyhus gav Gro Dahle í 2012 út myndabókina *Krigen*, har evnið er hjúnaskilnaður. Í søguni verður skilnaðurin millum tvey vaksin lýstur sum eitt kríggj, og dóttir teirra Inga er stødd har, ið harðast leikar á. Á 22. opnu stendur soleiðis um Ingu:

Jeg er så sliten, sier Inga, for det er hun etter dager og uker og måneder i krigssonen, i krigen, der det er kamper og nedgravde miner og plutselige overraskende angrep. For når som helst kan det smelle. Jeg er så fryktelig, fryktelig sliten, sier Inga. I armene mine, i kroppen, i hele meg. For det er hun. Fryktelig sliten, for Inga har stått vakt, natt etter natt, lyttet etter gråt og stemmer, vært spion midt i krigen.

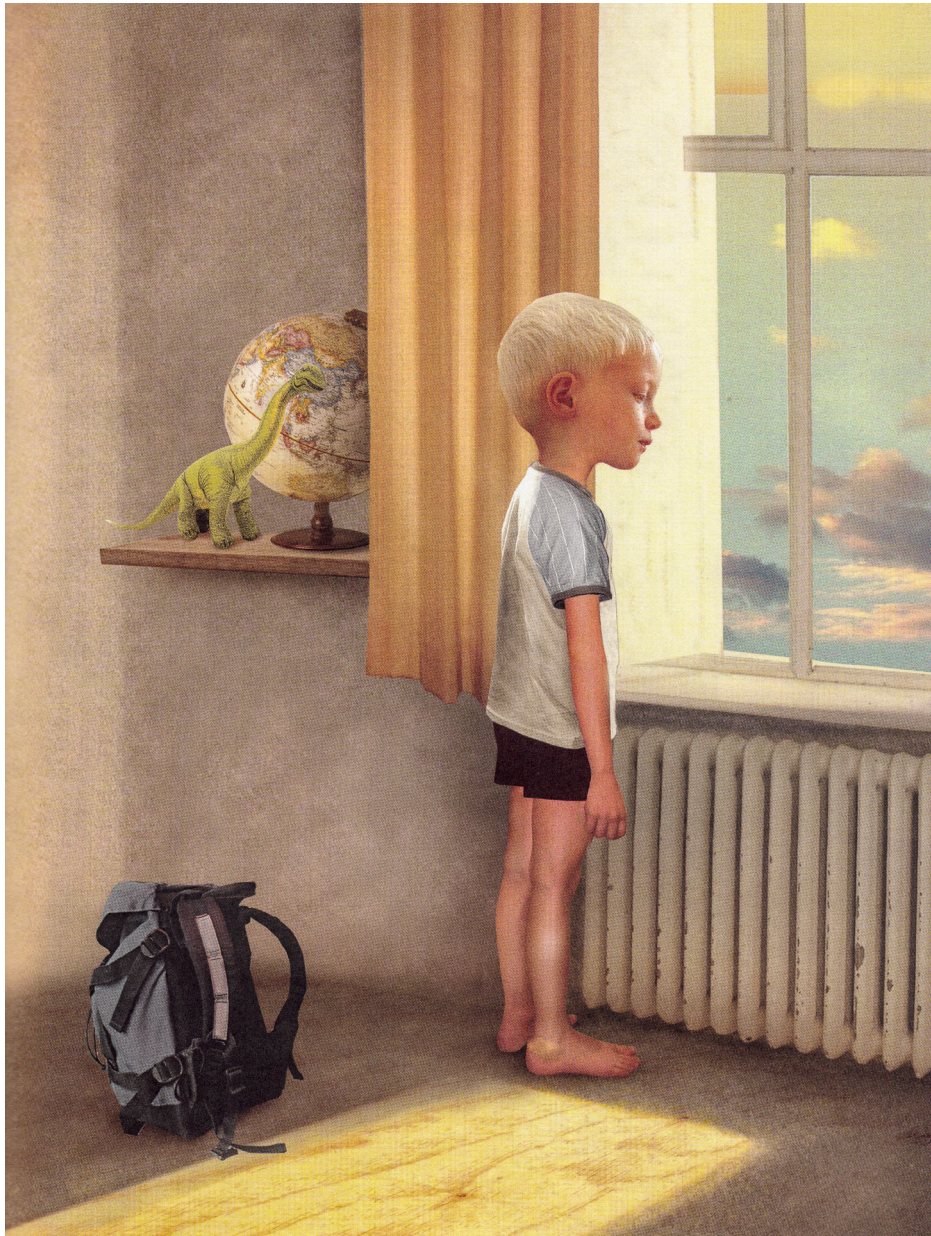
Ein dag fær kríggjð innivist heima hjá Ingu og teimum, men Inga skilir ikki hví. Gro Dahle: *Krigen*, 2012, 3. opna. Mynd: Kaia Dahle Nyhus.

Her verða upplivingarnar hjá gentuni lýstar við myndburðum um kríggj, har hon bert er ein lítil finna, sum tó roynir at gera alt tað, hon kann, fyri at broyta støðuna til tað betra. Teksturin fær eisini ein rýtmiskan dóm, við tað at setningurin „jeg er så sliten“ og „jeg er så fryktelig sliten, siger Inga“ kemur fyri aftur og aftur. Endurtøka av orðum og setningum er eisini eyðkend fyri aðrar myndabøkur, har Gro Dahle hevur skrivað tekstin. Gjøgnum alla søguna er sjónarhornið hjá Ingu, og boðskapurin til tann barnsliga innbygda lesaran er, tá ið bókin endar, at tað er vón fyri framman, og at einaferð fer aftur friður at valda, hóast tað ikki kennist so í løtuni. Harafturímóti er boðskapurin til tann vaksna innbygda lesaran ein áminning um at vera ein ábyrgdarfullur vaksni, at seta egna sorg og vónbrot til síðis og í staðin seta barnið í fremstu røð. Sostatt verður als ikki hjúklað um tann vaksna lesaran, heldur tvørturímóti. Í samrøðu við Anitu Brask Rasmussen (2015:30) sigur Gro Dahle, sum er útbúgvinn sálarfrøðingur og í sambandi við myndabókina *Krigen* hevur tosað við nógv børn um teirra upplivingar, soleiðis:

Denne bog er værst for forældrene. De får ondt i hjertet og bliver bange for, om deres børn har oplevet skilsmisken sådan her. Men jeg tager ikke vare på forældrene. Jeg tager vare på børnene.

Hetta samsvarar væl við hugsanina hjá Oscari K, tí sambært honum er tað beinleiðis skeivt at taka veruleikan burtur úr barnabókmentum. Hann pástendur, at børn ofta hava varhugan av og skilja meira, enn tey vaksnu gjarna vilja halda. Í einari grein við yvirskriftini „It's not the fact that it is said – in fact it's just the way you say it“ (Einki árstal) førir hann fram, at tað týðningarmikla fyri hann er ikki, hvat tú sigur, men hvussu tú sigur tað. Tað líkist júst tí, sum Barbara Wall sigur um munin millum barna- og vaksnamannabókmentir, sum eg havi verið inni á.

Í Noregi slepst ikki undan at nevna Stian Hole, sum í trilogiini um Garmann (2006-2010) viðger evni sum ótryggleika og broytingar í lívinum hjá barninum. Fyri fyrstu bókina *Garmanns sommer*, sum í føroyskari týðing eitur *Summarið hjá Gudmundi*, vann Hole í 2007 Bologna Ragazzi virðislønina, umframt at hann eisini hevur vunnið aðrar virðislønir. Tá ið bókin í 2008 kom út í danskari týðing, elvdi tað til stórt kjak í Danmark, tí at trupulleikin framvegis ikki er loystur, tá ið bókin endar. Á síðstu opnu í bókini sæst Gudmundur standa og síggja heldur mótfallin út. Hetta sama kemur fram í tekstinum, ið endar soleiðis: „Tað eru trettan tímar, til skúlin byrjar. Og Gudmundur stúrir“. Hetta hildu mong ikki hóska fyri eina myndabók fyri børn. Í 2013 útgav Stian Hole myndabókina *Annas himmel*, har hann viðger evnini deyða og sorg. Eisini henda bókin elvdi til kjak, og atfinningarnar vóru nú, at hann skrivur ov tungt og dapurt, men til tað svaraði

Stian Hole: *Summarið hjá Gudmundi*, 2011, 20. opna.

hann, at tað, ið er torført fyri børn, gerst ikki lættari, um tað verður tagt burtur. Eisini heldur hann, at tað er ein ótíðarhóskandi væntan mótvegis barnabókum,

at alt gongur upp at enda. Týdningarmiklari fyri hann er, at bókurnar eru ærligar (Sørensen 2013:8-9).

Hóast tað myrka og eksperimentgerandi rákið er sjónligast í Norðurlondum, eru eisini dømi um tað sama úr øðrum londum. Ógvuliga aktuellur er týski myndprýðarin og ritprýðarin Wolf Erlbruch, sum í sínum myndabókum ofta viðger trupul og tung evni í barnaárunum. Hugtakið ritprýðing er samanseting av orðunum rithøvundur og myndprýðari og verður nýtt í sambandi við myndabøkur, har rithøvundur og myndprýðari eru sami persónur. Millum tær myndabøkur, sum hann hevur ritprýtt, er *Ente, Tod und Tulpe* frá 2007, í danskari týðing *And, døden og tulipanen*, har dunnan og tann persónsgjörði deyðin fylgjast gjøgnum heystið og gerast vinir. Tá ið dunnan ein vetrardag doyir, ber deyðin hana varliga oman til áнна og sendir hana stillisliga avstað við streyminum eftir at hava lagt tulipanina á búkin á henni sum eitt seinasta farvæl. Fyri síni verk hevur Wolf Erlbruch fyri stuttum vunnið ta størstu peningaligu virðislønina fyri barnabókmentir, nevniliga The Astrid Lindgren Memorial Award, ið varð latin honum í mai 2017. Í sambandi við virðislønina segði dómsnevndin millum annað soleiðis:

Wolf Erlbruch makes existential questions accessible and manageable for readers of all ages. With humour and warmth deeply rooted in humanist ideals, his work presents the universe on our scale. He is a master of the illustrator's art who honours tradition whilst opening new creative doors. Wolf Erlbruch is a careful and caring visionary (The Astrid Lindgren Memorial Award 2017).

Við hesum orðum meti eg, at dómsnevndin ógvuliga beinrakið lýsir, ikki bert myndabøkurnar hjá Wolf Erlbruch, men alt tað rákið, sum seinastu árin hevur verið at sæð her í Norðurlondum. Tí hóast nýggjari myndabøkur í hesum parti av heiminum ofta viðgera eksistentiell og trupul evni, sum bæði raka børn og vaksin, verður tað gjørt á ein so fjálgan og umsorganarfullan hátt, at vónin nærum altíð stendur eftir sum ein týdningarmikil partur. Samstundis vísa tær, at tað er í lagi at vera bangin og stúrin viðhvørt. Sostatt vil eg pástanda, at tað, sum K.E. Løgstrup skrivaði í 1969, framvegis er galdandi. Hann sigur nevniliga m.a. soleiðis:

Deraf giver det sig allerførst, ikki en moral som forfatteren tilskynder barnet til, men en moral som forfatteren pålægger sig selv i sit forhold til barnet. Det består i, at ingen forfatter tør tage modet på livet fra barnet (20).

Tvey norðurlensk dæmi

Eg skal nú við stöði í tveimur myndabókum, tí donsku *De skæve smil* (2008) og tí føroysku *Janus er ein stjörna* (2009), vísa á, hvussu trupul og tung evni á ógvuliga ymiskan hátt verða viðgjørd í myndabókum til børn, og hvørja ávirkan tað hevur á lesaran. Báðar venda sær sambært yvirlitinum hjá donskum bókasøvnum til børn úr 7 ára aldri.

De skæve smil

De skæve smil við teksti eftir Oscar K og myndum eftir Lilian Brøgger verður av nógvum mett at vera rættiliga kontroversiell, bæði tí at hon viðger eitt so eymt evni sum fosturtøku, men eisini tí at hon ikki umbøðar fjøldina í hesum spurningi. Í viðgerðini vísi eg til høvuðspersónarnar sum verur, ið er eitt minni løtt orð enn annaðhvørt fostur ella børn.

Í stuttum snýr bókin seg um nakrar lítlar verur, sum sita úti í myrkrinum og práta um, hví tær ongantíð sluppu at liva. Tær fantasera um lívið og tað at vera barn og hava eina familju. Knappliga gera tær av at fara at leita eftir Gudi, so at hann kann geva teimum hvør sítt navn. Tí tá ið mann hevur eitt navn, so hevur mann eitt virði. Saman við hundinum Sam fara tær avstað, og eftir nakrar kenslubornar upplivingar á ferðini finna tey Gud, og verurnar fáa tað, tær ynskja sær.

Um hugt verður eftir paratekstinum, sæst, at bókin er útgivin av forlagnun Klematis, sum gevur út ítrivsbøkur og barnabøkur burturav. Á forsíðuni stendur ein hundur við stórum eygum, ið eru formað sum klokkur, og hyggur beint fram og fær eygnasamband við lesaran. Á høvdi hansara sita tíggju meira ella minni undarligar verur. Saman við bókarheitinum gevur forsíðumyndin, ið hevur dóm av naivistiskum teknistíli, ábendingar um, at talan er um eina óskyldiga søgu, ið er ætlað børnum. Um hugt verður at baksíðuni, broytist fatanin nakað, av tí at baksíðuteksturin avdúkar, at tær smáu verurnar ímynda øll tey, sum ongantíð náddu at blíva til. Smáar navnleysar verur. Í ljósinum av evninum í bókini fær bókarheitið nú ein heilt annan týðning. „De skæve smil“ gevur nú hugasambond til nakað, sum er øðrvísi, nakað, sum er ófullkomið.

Um blaðað verður upp á fyrstu opnu í søguni, sita verurnar og hundurin Sam og práta um tær ymisku orsökirnar til, at tey hvør í sínum lagi ikki sluppu at liva. Eitt nú ljóðar ein setningur soleiðis: „Skannet og fundet for tung,“ sagde et lille skrabud, der var nummer otte i en søskendeflok på syv“ (1. opna). Orðið „skrabud“ spælir her upp á mannagongdina í sambandi við eina fosturtøku, nevnliga útskaving, á donskum „udskrabning“. Tvær tær síðstu orsökirnar – eitt haruskarð og ein pápi, sum fekk kaldar fótur – varpa ljós á, hvussu viðbrekið

Oscar K: *De skæve smil*, 2009. Mynd: Lilian Brøgger.

evnið er. Tann vaksni lesarin verður her noyddur til at grunda yvir tær støður, ið knýta seg at spurninginum um fosturtøku. Hesin mátin at tosa til kenslurnar hjá tí vaksna verður nýttur ígjøgnum alla søguna og kemur serliga væl fram á 10.

og 11. opnu, har verurnar langt burturi hoyra nakrar kvinnurøddir syngja fyri børnum sínum. Her fær søgan eina vend, tí nú fara verurnar at tosa um sínar egnu mammur, og prát teirra verður nýtt til at vísa samkenslu við mammunum og tí støðu, sum tær standa í. Í tekstinum verða nú stórir eksistentiellir spurningar settir. Eitt nú verður spurt, um teirra lív høvdu verið so meiningsleys, og um lívið var so fátækt (11. opna). Spurningarnir verða ikki svaraðir, men bert settir, soleiðis at lesarin sjálvur kann grunda yvir teir.

Sum longu nevnt, hava verurnar einki navn. Ístaðin verða tær ígjøgnum søguna nevndar við ymiskum heitum, sum partvíst knýta seg at teirra lagnu, men eisini at teirra persónligu eginleikum. Eitt nú verða tvær teirra nevndar ávikavist „en mislykkt“ og „et udskud“, sum als ikki samsvarar við teirra dreym um at vera ynskibørn. Hinvegin verða summar eisini nevndar við orðum sum „spilopmager“, „snusfornuftig“, „livsstykke“, „lurifaks“, „filur“ og „spirrevip“, sum øll eru við til at geva teimum ymiskar menniskjansligar eginleikar. Í hesum sambandi stendur bókarheitið *De skæve smil* sum mótsetningur til øll brekini og umstøðurnar, ið hava verið atvoldin til, at verurnar vórðu valdar frá.

Út frá hesum ber sostatt til at siga, at myndabókin vendir sær til barnið og tann vaksna á tveimum ymiskum stigum. Bæði í teksti og myndum sæst, at søgan hevur ein barnsligan og ein vaksnan innbygdan lesara. Harvið er talan um eina myndabók, ið hoyrir til bólkin bøkur til allan aldur. Fyri barnið er hetta ein søga um nakrar verur, sum fara eina ferð fyri at fáa eitt navn, sum tær eisini at enda fáa. Tað merkir tó ikki, at barnið als ikki fatar partar av tí djúpara lagnum í søguni. Munurin er tó í nógvum førum, at børn ikki á sama hátt sum tey vaksnu fata hetta sum eitt komplekst evni – tí fyri tey kann tað tykjast sjálvsagt, at øll eiga at sleppa at liva. Tann vaksni verður í stóran mun bjóðaður av til at síggja evnið frá einum ávísnum sjónarhorni. Hetta kemur eitt nú til sjóndar í, hvussu litir og ljós verða nýtt á ymisku opnunum. Myndirnar, ið lýsa veruleikan, sum verurnar liva í, eru myrkar og hava fáar smálutir. Harafturímóti eru myndirnar, sum vísa ymisku dreymarnar hjá verunum, ógvuliga litríkar og fullar av lívi. Stóru mótsetningarnir ímillum dreym og veruleika styrkja tann greiða boðskapin í søguni, nevnliga at fustrini, sum ígjøgnum mong ár eru tikin úr móðurlívi, eisini hava rættindi. Alt eftir hvørja støðu tann einstaki hevur í spurninginum um fosturtøku, kann myndabókin tykjast rættiliga provokerandi fyri tann vaksna lesaran, sum verður noyddur til at grunda yvir evnið. Tá ið bókin varð útgivin, elvdi hon til stórt kjak í Danmark, júst tí at hon setti spurnartekin við ta støðu, sum flestu danir hava, tá ið tað snýr seg um fosturtøku. Í einari grein um trupul evni í myndabókum, har Åse Marie Ommundsen (2015:81) millum annað umrøður *De skæve smil*, sigur hon, at um tað framvegis kann sigast at vera nakað evni eftir í Norðurlondum, sum

helst ekki má umtalast, so er tað at vera ímóti fosturtøku eitt av teimum størstu. Sostatt er greitt, at Oscar K. og Lilian Brøgger í hesari myndabók viðgera eitt trupult og tungt og harafturat eldfimt evni. Bókin er provokerandi og hugtung, men hevur samstundis innlivingarevni og er til tíðir eisini fjaðurløtt.

Janus er ein stjørna

Hóast nýggjari føroyskar myndabøkur í ávísan mun eru ávirkaðar av somu rákum, sum í longri tíð hava verið í Norðurlondum, tykjast tey, ið skriva og myndprýða føroyskar myndabøkur, ekki í eins stóran mun og norðurlendsku grannarnir taka upp trupul og óvanlig evni í barnabókmentum, ið kunnu fáa tey vaksnu til at ressast. Hetta kann m.a. hava samband við, at í einari lítlari tjóð sum tí føroysku er tað týdningarmikið at røkka einum breiðum málbólki, fyri at einstaka myndabókin kann bera seg økonomiskt. Tískil er tað hugsandi, at rithøvundar, myndprýðarar og forløg í ávísan mun halda seg frá evnum, sum á ein ella annan hátt kunnu tykjast stoytandi og ræðandi, og velja heldur loysnir, sum toknast tí breiða lesaraskaranum.

Tó so, har eru nakrar føroyskar myndabøkur, sum taka fram trupul og tung evni sum eitt nú deyðan, tó á heilt øðrvísi hátt, enn tað ofta verður gjørt í grannalondunum. Eitt dømi er *Flata kaninin* eftir Bárð Oskarsson, sum varð útgivin í 2011. Tann eyðkendi minimalistiski stíllurin hjá Bárði Oskarssyni kemur her til sjóndar í einari heimspekiligari søgu, har ein hundur og ein rotta royna at finna útav, hvat tey skulu gera við ta fløtu kaninina, sum tey hava funnið á vegnum. Í staðin fyri at jarða hana fær hundurin hugskotið at gera ein dreka og seta kaninina fasta á hann. Tá ið tey hava fingið drekan á flog, sæst á myndini á høgri síðu (s. 31), at hundurin, sum heldur í drekabandinum, og rottan standa og hyggja upp í luftina. Teksturin á vinstru síðu (s. 30) ljóðar soleiðis:

Tá ið tey høvdu fingið drekan á flog, stóðu tey leingi, heilt kvirr.

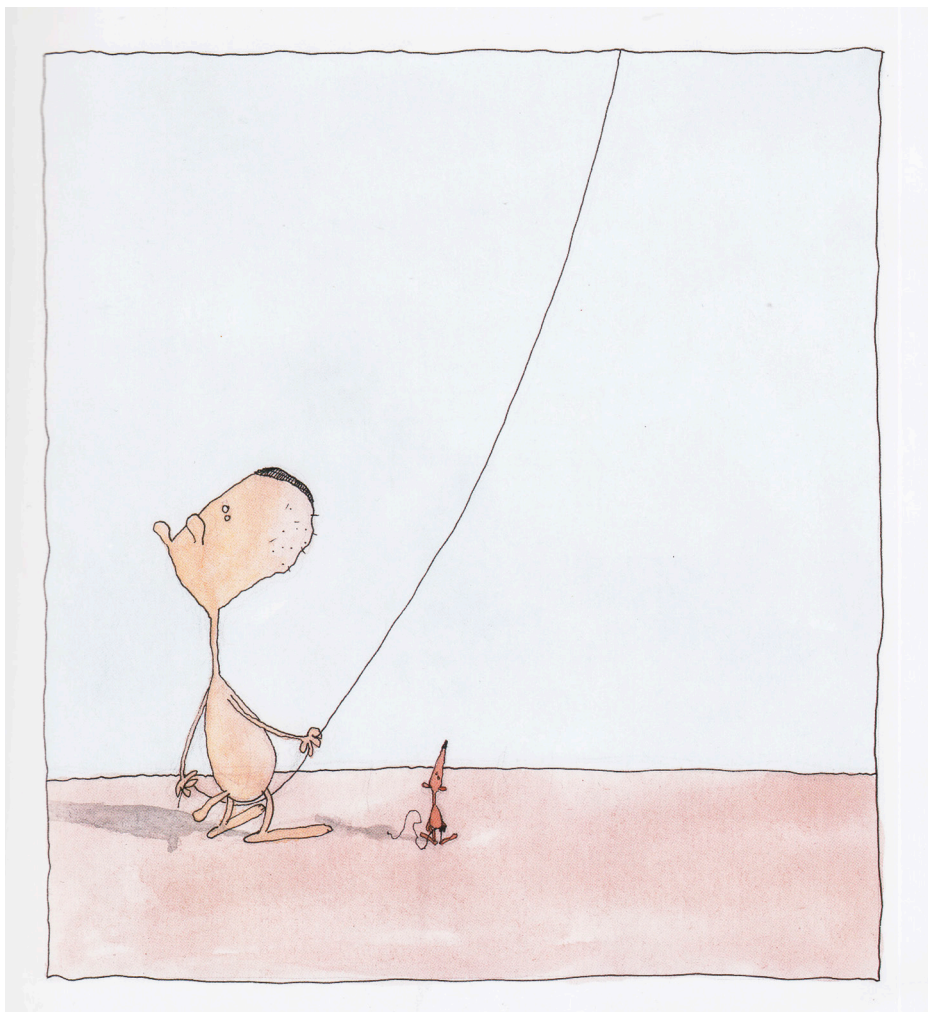
So breyt rottan tøgna: – Heldur tú, at hon hugnar sær? spurdi hon uttan at hyggja upp á hundin.

Hundurin royndi at ímynda sær, hvussu verðin sá út har uppi frá.

– Eg veit ikki, svaraði hann spakuliga ... Eg veit ikki.

Á skemtiligan og inniligan hátt fylgja hundurin og rottan tí fløtu kaninini á hennara seinastu ferð, og lagt verður upp til, at lesarin saman við teimum báðum kann grunda yvir, hvat man vera handan sýn.

Nakað tað sama ger seg galdandi í *Janus er ein stjørna*, har Edward Fuglø við norrønari og grikskari gudalæru sum lopfjøl viðger sama spurning. Eitt stjørnuklárt

Bárður Oskarsson: *Flata kaninin*, 2011, s. 30.

vetrarkvöld kemur Valkyrja ríðandi á norðlýsinum og tekur smádreingin Janus við sær á ferð í einum yvirnatúrligum handanheimi, har hann hittir mýtisk djór og menniskju, sum hava tørv á hansara hjálp fyri at verða loyst úr ymiskum trupulleikum. Søgan byrjar og endar í veruliga heiminum, sum er ramman um spennandi ferðina hjá Janusi.

Fyrstu ferð, lesarin fær eina ábending um, at alt ikki er rætt vordíð, er í skiftinum ímillum veruliga heimin og handanheimin, har vit samstundis finna fyrsta dømið um millumtekstligt samband, ið er ein tilsiping til norrøna gudaæru.

Edward Fuglø: *Janus er ein stjörna*, 2009, s. 9.

Ein valkyrja, sum eisini er navn hennara í söguni, kemur ríðandi á norðlýsinum og tekur Janus við sær til handanheimin. Í söguni virkar hon sostatt sum millumlið millum tann veruliga og yvirnatúrliga heimín. Sambært norrønu gúðalæruni eru valkyrjurnar guddómligar verur, sum gera av, hvør skal falla á vígvøllinum og verða tikin við til Valhøll, har tær taka sær av og tæna teimum falnu (Stefásson 2009:536). Sostatt hava tær á ein hátt eins og nornurnar í norrønu gúðalæruni lagnu menniskjans í sínum valdi. Við stóði í hesum kann tað, at Valkyrja tekur Janus við sær, tulkast sum, at hann á sletutúrinum er fyri einari vanlukku og á gátuføran hátt hvørvur.

Gjøgnum alla söguna hevur frásøgufólkið verið Janus sjálvur, og sagt hevur verið frá í fyrsta persóni. Tá ið søgan endar, og vit eru komin aftur til bygdina, skiftir sjónarhornið knappliga, og eitt alvitandi frásøgufólk trínur fram, og millum reglurnar skilst, at tað helst veit meira, enn tað fortelur. Sagt verður m.a., at Nina langt síðan er sovnað, at sletan hjá Janusi stendur uttan fyri húsini, og at útiljósið er tendrað. Janus sjálvur verður tó ikki nevndur. Heldur verður spurt: „Men hygg, hvat var hatta? Eitt stjornuskot? Sást tú tað?“ (s. 30). Á myndini sæst á tí myrka himmalinum ikki eitt vanligt stjornuskot, men hesturin Pegasus við einari lýsandi strípu aftur úr sær, sum eisini er á forsíðumyndini uppi yvir bókarheitinum. Myndin vísir eisini ta kavakløddu bygdina, og í miðdepli eru húsini hjá Janusi, har útiljósið lýsir niður á ta gulu sletuna (s. 31). Við hesum letur frásøgufólkið spurningin standa opnan, hvørt Janus eins og Nina langt síðan hevur lagt seg at sova og tískil bert hevur droymt ferðina á himmalhválvinum, ella hann møguliga ongantíð er komin afturíaftur. Í ikonotekstinum eru nøkur drøg, sum styrkja seinna tulkingarmøguleikan. Eitt nú er á satsbløðunum ein mynd, sum fevnir um alla opnuna. Fyrra myndin vísir ein stjornuklárán himmal, og mitt á vinstru síðu flýgur hesturin Pegasus við tí sovandi Janusi á bakinum og hevur kós út úr myndini. Á seinnu myndini er motivið mest sum tað sama. Tó eru Pegasus og Janus nú á veg út úr myndini á høgri síðu. Hesar báðar myndirnar, sum ikki eru partur av sjálvari søgugongdini, styrkja kensluna av, at Janus veruliga er staddur á himmalhválvinum saman við Pegasusi, sum teksturin sagdur í fyrsta persóni eisini fortelur. Í hesum sambandi eru myndirnar á satsbløðunum eins og nærmyndir av s. 31. Harafturat bendir heitið á bókini á hetta sama, nevnliga at Janus ikki longur livir í veruliga heiminum, men er vorðin partur av stjornuhimmalinum eins og hinir persónarnir, sum hann á ferðini er komin at kenna.

Sum áður nevnt verður í *Janus er ein stjorna* ein røð av mýtum og øðrum, serliga grikskari gúðalæru, á ymiskan hátt vovin saman í eina og somu søgu, har smádrongurin Janus er høvuðspersónur. Mýturnar verða endurnýttar, men verða eisini endurnýggjaðar, við tað at tær verða settar inn í nýggjan samanhang. Hetta

Edward Fuglø: *Janus er ein stjørna*, 2009, s. 31.

hefur eisini týdning fyrri evnið, ið verður viðgjört. Í fornari tíð hava mýtur av ymiskum slagi myndað grundarlagið fyrri ta heimsfatan, sum hefur verið ráðandi í ymiskum samfeløgum. Tær fevna um grundleggjandi viðurskifti í tilveruni, við tað at tær greiða frá, hvussu heimurin varð skapaður, hvussu kosmos verður hildið uppi og um heimsins enda. Soleiðis er bæði í grikskari og norrønari gudalæru, sum fyrst og fremst hava verið nýttar sum amboð til at royna at skilja tað óskiljandi og gátuføra í tilveruni (Tortzen 2004:37). Hóast mýturnar, sum mynda grundarlagið fyrri søguna um Janus, eru elligamlar og ikki longur hava samfelagsligan týdning, viðgera tær tó nøkur evni, sum hava algildan týdning í tilveruni og framvegis hava nakað at bjóða nútíðarmenniskjanum. Í *Janus er ein stjørna* verða mýturnar nýttar til at viðgera ein av teimum størstu eksistentiellu spurningunum, sum eru, nevnliga um tað finst nakað, sum er størri enn menniskjað, og hvat bíðar okkum eftir deyðan. Millumtekstirnir verða sostatt á ein hátt nýttir til at skapa spenning og á tann hátt dríva søguna fram. Hinvegin eru teir samstundis við til at dýpa teir ekstentiellu spurningarnar, sum einstaklingurin má taka støðu til í lívinum.

Eins og í *De skæve smil* er eisini her talan um tveir ymiskar innbygdar lesarar. Á referentiellum stigi kann myndabókin verða lýst sum furðusøga ella fantastisk søga, sum í stóran mun fer fram í einum yvirnatúrligum heimi við tosandí djórum, flúgvandi hestum, gandi og óndum havdrekum. Harafturat er í teksti og myndum eitt djúpari lag, sum í størri mun vendir sær til ein annan innbygdan lesara, ein lesara, ið væntast at fáa eyga á tey sambond og teir hjátýðningar, sum hesi m.a. leggja aftur at søguni. Tann vaksni lesarin lesur sostatt bókina reflekterandi, meðan barnið lesur referentielt. Tá ið frásøgufolkíð endar søguna við einum spurningi, er ikki talan um, at tosað verður einans við annaðhvørt barnalesaran ella tann vaksna lesaran. Heldur verður tosað við teir báðar í senn, men niðurstøðurnar, sum teir báðir lesararnir koma fram til, eru helst ikki heilt tær somu. Hvussu nógv barnið grundar um, hvat man vera hent Janusi og teir spurningar, ið tá fylgja eftir, skal eg ikki gera nakra niðurstøðu um, men summar av teimum ábendingum, sum eg her havi nevnt, er tað helst bert tann vaksni lesarin við ávísari vitan, sum fatar.

Á ein hátt ber til at siga, at *De skæve smil* og *Janus er ein stjørna* mynda munin, sum er ímillum onnur Norðurlond øðrumegin og Føroyar hinumegin, tá ið tað snýr seg um at viðgera trupul og tung evni í myndabókini fyrri børn. Í grannalondunum verða við jøvnum millumbili útgivnar myndabøkur, sum bjóða vanligu hugsanini um, hvat ein myndabók kann og eigur at innihalda, av. Harafturímóti eru føroyskar myndabøkur ógvuliga varnar, tá ið tað snýr seg um at viðgera trupul evni, sum móguliga kunnu ræða ella órógva barnið. Í teimum fáu føroysku myndabókunum, har rithøvundar og myndprýðarar førka

seg yvir á hetta økið, verða trupul og tung evni, eitt nú í *Flötu kaninini* og *Janus er ein stjörna*, viðgjörð á ein meira fjaldan, mildan og til tíðir skemtiligan hátt. Hetta hefur eisini sítt serstaka listaliga virði, tó at tann vaksni lesarin ikki á sama hátt kennir seg provokeraðan, sum tað ofta kemur fyri í dönskum og norskum myndabókum.

Niðurstøða

Samantumtikið kann gerast tann niðurstøða, at trupul og tung evni í størri mun her í Norðurlondum enn aðrastaðni eru vorðin ein vanligur partur av myndabókini fyri børn. Eyðkent fyri tær myndabøkur, sum taka upp evni sum eitt nú deyða og hjúnaskilnað, er, at tær í flestu førum kunnu bólkast sum bøkur til allan aldur, við tað at tær hava ein tvinnan móttakara og á tann hátt venda sær til lesaran bæði á barnsligum og vaksnum stigi, uttan at tað gongur út yvir annan teirra. Eftir at eg við stóði í ástøðinum hjá Barbaru Wall um innbygda lesaran í barnabókini havi viðgjørt, á hvønn hátt trupul og tung evni eru partur av ávísnum myndabókum, meti eg, at hóast tær snúgva seg um evni, sum við fyrsta eygnabragd kunnu tykjast óhóskandi fyri børn, verður tað gjørt á ein hátt, har fyrilit í stóran mun verður havt fyri barninum, tó uttan at tað listaliga virðið hvørur. Harafturímóti kann tann vaksni mangan kenna seg provokeraðan.

Tann ógvuliga fjølbroytti bólkur av myndabókum, sum her er viðgjördur, er á mangan hátt við til at vísa, hvussu nógvar móguleikar myndabókin hefur. Rithøvundar og myndprýðarar, ið skriva og myndprýða til børn, eru ikki neyðturviliga avmarkaðir til at halda seg burtur frá truplum evnum. Tað snýr seg í størri mun um hvussu enn um hvat.

Heimildir

- Bache-Wiig, Harald. 1996. Den dobbelte stemmen i barnelitteraturen. *Norsk barnelitteratur – lek på alvor, glimt gjennom hundre år: 180-197*. Cappelen Akademisk Forlag.
- Beckett, Sandra L. 2011. Crossover Literature. Í: P. Nel og L. Paul (ritstj.) *Keywords for Children's Literature: 58-61*. New York: NY Unipress.
- Christensen, Nina. 2003. *Den danske billedbog 1950-1999 – Teori, analyse, historie*. Roskilde Universitetsforlag.
- Collins, Suzanne. 2008-2010. *The Hunger Games*. Scholastic.
- Dahle, Gro. 2003. *Sinna mann*. Myndir: Svein Nyhus. Oslo: Cappelen Damm.
- Dahle, Gro. 2012. *Krigen*. Myndir: Kaia D. Nyhus. Oslo: Cappelen Damm.
- Erlbruch, Wolf. 2007. *Ente, Tod und Tulpe*. Antje Kunstmann.

- Fuglø, Edward. 2009. *Janus er ein stjørna*. Bókadeild Føroya Lærarafelags.
- Hallberg, Kristin. 1982. Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen. *Tidsskrift för litteraturvetenskap*, 3-4: 163-169.
- Hole, Stian. 2006. *Garmanns sommer*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hole, Stian. 2009. Mitt andre liv – notater fra arbeidet med bildeboken 'Garmanns sommer'. Í: K. Bystrup, P. Jønsson, C. Kaaber og M. Lundén (ritstj.) *Bogvennen 2008-2009: Børne billedbogen – indblik & udsyn*: 71-78. Forening for boghåndværk.
- Hole, Stian. 2011. *Summarið hjá Gudmundi*. Bókadeildin.
- Hole, Stian. 2013. *Annas himmel*. Oslo: Cappelen Damm.
- K, Oscar. Einki árstal. *Oscar-K. It's not the fact that it is said, in fact it's just the way you say it*. Tikið av netinum 1. mars 2017, frá <http://www.oscar-k.dk/textdetail.php?id=6>
- K, Oscar. 2008. *De skæve smil*. Myndir: Lilian Brøgger. Klematis.
- K, Oscar. 2008. *Børnenes bedemand*. Myndir: Dorte Karrebæk. Gyldendal.
- Løgstrup, K. E. 1969. Moral og børnebøger. Í: S. M. Kristensen og P. Ramløv (ritstj.) *Børne- og ungdomsbøger*: 18-24. Keypmannahavn: Gyldendal.
- Meyer, Stephanie. 2005-2008. *Twilight*. Little, Brown and Company.
- Ommundsen, Åse Marie. 2015. Who are these picturebooks for? Controversial picturebooks and the question of audience. Í: J. Evans (ritstj.) *Challenging and Controversial Picturebooks. Creative and critical responses to visual texts*: 71-93. London og New York: Routledge.
- Oskarsson, Bárður. 2011. *Flata kaninin*. Bókadeild Føroya Lærarafelags.
- Rasmussen, Anita Brask. 2015. 'Det her er et barsk sted'. *Information*. Eykablað um barnabókmentir, s. 16-19. Tikið av netinum 5. mars 2017, frá <http://ibureauet.dk/wp-content/uploads/2015/05/bornelitt2015-spreads.pdf>
- Rasmussen, Anita Brask. 2015. Et sted, hvor ingen er trygge. *Information*. Eykablað um barnabókmentir, s. 30-31. Tikið av netinum 5. mars 2017, frá <http://ibureauet.dk/wp-content/uploads/2015/05/bornelitt2015-spreads.pdf>
- Rowling, Joanne Kathleen. 1997-2007. *The Harry Potter series*. London: Laurence King Publishing.
- Salisbury, Martin. 2008. The Artist and the Postmodern Picturebook. Í: S. Pantaleo og L. R. Sipe (ritstj.) *Postmodern Picturebooks: Play, Parody, and Self-Referentiality*: 22-40. Routledge.
- Scott, Carole. 1999. Dual Audience in Picturebooks. Í: S. L. Beckett (ritstj.)

- Transcending Boundaries. Writing for a Dual Audience of Children and Adults*: 99-110. New York og London: Garland Publishing.
- Stefánsson, Finn. 2009. *Symbolleksikon*. København: Gyldendal.
- Sørensen, Rasmus Bo. 2013. Her får børnene lov til at være bange. *Information*, s. 8-9. Tikið av netinum 26. juni 2017, frá <https://www.information.dk/kultur/2013/04/faar-boernene-lov-vaere-bange>
- The Astrid Lindgren Memorial Award. 2017. *Wolf Erlbruch is the 2017 Astrid Lindgren Memorial Award laureate*. Tikið av netinum 29. apríl 2017, frá <http://alma.se/en/Laureates/2017-Wolf-Erlbruch/>
- Tortzen, Christian Gorm. 2004. *Antik mytologi*. Keyptmannahavn: Høst & Søns Forlag.
- Twain, Mark. 1876. *The Adventures of Tom Sawyer*. American Publishing Co.
- Wall, Barbara. 1991. *The Narrator's Voice. The Dilemma of Children's Fiction*. New York: St. Martin's Press.

TURIÐ SIGURÐARDÓTTIR

Týddar barnabókmentir – Leiklutir teirra í bókmentakervinum

Umleið helvtin av øllum bókmentum á føroyskum eru týðingar, men tosa vit um barnabókmentir, er týddi parturin enn størri. T.d. vóru meira enn 90 prosent av teimum 317 barnabókunum, sum komu út í Føroyum árinum 2000-2006, týðingar. Hetta sæst í bókalistunum, sum Føroya Landsbókasavn gav út í mong ár og nú í yvirlitum hjá Hagstovu Føroya. Orsøkin er partvíst, at tey, sum lesa føroyskar bókur, eru færri enn 50.000, partvíst tann sannroynd, at føroyskt sum skriftmál er undir 200 ára gamalt. Eg fari her at hyggja at nøkrum týddum barnabókum, serliga útgávusøgu teirra, gjøgnum tey rúmliga 100 árinum, sum føroyskar barnabókmentir hava verið til.

Týðingar í fámentum bókmentum

Týðingar hava avgerandi týðning í menningini av seinsprotnum og fámentum prentbókmentum sum t.d. teimum føroysku. Týðing av mentanarligum høvuðsverkum veitir føroyskum máli tign sum mentaðum máli, prógvar, at málið er ført fyri at bera tjóðarbókmentir (Joensen 2002). Ja, føroyskar prentbókmentir byrjaðu við týðingini av Matteusar evangeliu 1823, og týðingar hava alsamt ein umráðandi leiklut.

Í bókmentum, sum eru bornar av fámentum fólki, kunnu tey upprunaligu verkini bara fjølgast til eitt ávíst mark, tí stóddin og víddin á bókmentastovninum avmarkar skapanina av upprunaligum verkum. Høvundar og skald eru fá eins og lesarar. Fámentar bókmentir taka til týðing fyri at vinna á hesari avmarkingini. Vøksturin í týddum barnabókmentum í fámentum bókmentum fer langt fram um fjølganina í týddum bókum fyri vaksin, og orsøkirnar eru fleiri: børn lesa meira enn vaksin, vaksin hava lættari við at lesa fremmand mál, og síðst men ikki minst

tá ið talan er um Føroyar, er útgáva av barnabókmentum, bæði upprunaligum og týddum, serliga væl stuðlað av tí almenna, ikki minst gjøgnum barnabókaforlagið Bókadeildina.

Týðingarfrøðin hevur tey seinnu árinum granskað tann virkna leiklutin, sum týddar bókmentir hava í bókmentakervinum. Ísraelski týðingarfrøðingurin Itamar Even-Zohar hevur eygleitt sínámillumsambandið millum týdd verk og bókmentakervi sum t.d. tjóðarbókmentir. Hann er m.a. komin fram til, at tað er støðan í móttøkubókmentunum, sum ger av, hvørjir tekstir verða valdir til týðingar. Bara tekstir, sum kunnu nýtast saman við móttøkubókmentunum, sum eru sambæriligir við tær, verða valdir. Harumframt at tey týddu verkini laga seg til – og broyta kanska – ymiskar listfrøðiligar, formligar og siðalagsligar normar í móttøkubókmentunum. V. ø. o. týddu bókmentirnar og móttøkubókmentirnar verða ávirkaðar hvørjar av øðrum.

Týddar barnabókmentir

Týðing: Hjálp til at skilja

Eins og fyrsta føroyska týðingin fyri vaksin var tann fyrsta fyri børn eisini bíbliutekstur, nevniliga *Bíbilsøgur* (Sigurðardóttir 2015), sum Jógvan Poulsen týddi og Føringafelag gav út í 1900 í góðum samsvari við endamál felagsins at gera føroyskt til skúlamál. Men eins og Matteusar-týðingin hevði danskan síðutekst, var ein og hvør sjálvræðisdámur á *Bíbilsøgum* mýktur í innganginum, sum segði, at týðingin var ikki ætlað at koma í staðin fyri tær donsku bíbliusøgurnar, men at vera hjálp til tann unga lesaran til so við og við at læra at skilja guds orð á donskum.

Týðing: Vøxtur í ymiskum tekstsløgum, sum eru til á móðurmálinum

Barnablaðið *Ungu Føroyar* (1907-1915) hevði eitt annað endamál enn at vera stuðulsmál hjá donskum, nevniliga at venja børnini at lesa føroyskt. Týðingar vóru nógv í blaðnum, bókmentaligar og átrúnaðarligar. Væl umboðað tekstsløg vóru t.d. sálmar, sagnir, ævintýr og íslendingasøgur, alt tekstsløg, sum vóru til á føroyskum frammanundan; vit kunnu tí siga, at hesar týðingarnar ávirkaðu móttøkubókmentirnar við at styrkja og økja um verandi bókmentakorpus. Eisini var úrvalið av týðingum slíkt, sum bar til at endurnýta, t.d. sálmar, sum komu við í sálmaútgávur seinni. Samanumtikið ber til at siga, at tað, at blaðstjórin velur aðrar tekstir til týðingar enn tekstir ætlaðar børnum, hevur samband við, at trot var á teimum mest grundleggjandi tekstsløgum á føroyskum; harumframt var sergreiningin av ymiskum bókmentaøkjum stutt á leið komin.

Týðing: Nýtt tekstslag á móðurmálinum

Ólíkt strembanini hjá barnablaðnum *Ungu Føroyum* eftir at útvega týðingar av tekstsløgum, sum longu vóru til í føroyska bókmentakervinum, men í ov lítlari nøgd, var útgávan av *Robinson Kruso* á føroyskum í 1914 borin av vilja til at røkka heimsbókmentiligum mátistokki. Útgávusøgan hjá týðingini av Robinson er áhugaverd mentanarpolitiskt (Sigurðardóttir 2004). Við ástøðinum hjá Even-Zohar í huga er móttøkan av týðingini eisini forvitnislig. T.d. eru frásagnir um, at fólk savnaðist um kvøldið at hoyra upplestur úr „føroyska Robinson“ (Sigurðardóttir 2004: 57), og at lyndi var til at skilja hana sum eina søgu um veruligar persónar og hendingar. Hetta má skiljast í sambandi við, at *Robinson Kruso* er skrivað í sera realistiskum stíli við neyvum stað- og tíðarsetingum, men eisini at føroyingar vóru heilt óvanir við skaldsøgur á føroyskum; realistiskar søgur á føroyskum vóru sagnirnar, sannar søgur. Og sum ein tann fyrsta skaldsøgan á føroyskum legði hon seg ikki bara aftrat skaldsøguni *Bábelstorninum* frá 1909 men knýtti seg í stóran mun at sagnum av manna munn um einstaklingar og teirra stríð við tær givnu náttúruumstøðurnar og myndugleikarnar.

Móttøkuviðurskiftini gjørdur, at hon var ikki lisin sum skaldsøga fyri børn men sum sonn søga fyri vaksin og børn.

Átak í 1940-árunum at týða klassiskar barnabøkur

Í 1940-árunum, meðan seinni heimsbardagi leikaði á og árin aftaná, var lívligt mentanarlív millum føroyskar útisetar í Keypmannahavn, eisini tá hugsað verður um barnabókatýðing. Oyggjafraði var eitt útisetafelag í Keypmannahavn, stovnað í 1941. Sama ár sendi felagið bræv til limirnar um, at ætlanin var at savna ein skara av fólki til at týða og geva út tjúgu klassiskar barnabøkur eftir stuttari tíð. Brævið¹ er tíðarfest í november 1941.

Oyggjaframi

Keypmannahavn.

hin nov. 1941.

Til

Tað er einki yvir at dylja at børnini og ungdómurin sakna feroyskan lesnað; og tað er harmiligt. Sjálvandi eru kvæðini og sagnir og ævintýr og allar nýferoyskar bókmentir ikki einki; men nógv av hesum áðurnevnda kann neyvan rópast barnalestur. Og av hinum viðgittu barnabókmentum ið verða lisnar í øllum londum á øllum ~~máli~~ heimsins málum er einki til á feroyskum máli, undantiknar Robinson Kruso, ið vit eru so heppin at eiga; tað er ein frálík bók, og hon verður eisini dúgliga lisin; og so Ferð Gullivers til Pinkulinganna.

Ungmannafelagið Oyggjaframi heldur henda spurningin um barnabókmentir vera so týðningarmiklar at nú má ikki drálast meira; eitt umsetingararbeiði má setast í verk, so at eisini vit í framtíðini hava hesar bókur.

Ætlingin er at fáa einar tjúgu tíflíkar bókur umsettar, og at hava tær lidnar í meimánaði 1942, tá ið aðalfundur er í Oyggjaframa, - Har kemur so spurningurin um hvussu vit skulu fáa tær út uppá prent, og har má finnast ein útvegur. - Tað ið mest ræður um í fyrstu syftu er: at fáa tær umsettar til feroyskt mál.

Ungmannafelagið heitir tí á tygum og biður tygum umseta,

Gerið so væl at senda svar til felagsformannin.

Við hávirðing

formaður í Oyggjaframa.

Ungmannafelagið Oyggjaframi varð stovnað í Keypmannahavn 1941.
Formaður var Sunnuva Gøthe (*Búgvín* 1941).

Ein listi finst við uppskotum um, hvørjar bókur limirnir í Ungmannafelagnum Oyggaframa áttu at fara undir at týða. Tað er talandi fyri tíðarrákið, at ein munandi partur av nevndu bókunum er enskur ella amerikanskur.

Barnabøkur, sum Ungmannafelagið Oyggaframi í 1940-árunum ætlaði at lata týða og geva út á føroyskum²:

H. C. Andersen: Nøkur ævintýr

Tær, sum síðan eru komnar á føroyskum:

14 ævintýr, Christopher Lützen týddi 1943, setti sjótil á føroyska útgávu av ævintýrum Andersens

B. Bjørnson: *Synnøve Solbakken* (1857)

Charles Dickens: *Oliver Twist* (1837-39)

Knút Olsen týddi úr donskum 1998

Charles Dickens: *David Copperfield* (1849-50)

Lena Jacobsen týddi/ stytt 2014

Louis de Geer, svenskur barna- og ungdómshøvundur: *Norrsättra* (1932)

Torry Gredsted, danskur høvundur, ein av teimum, sum reistu bylgjuna av dreingjabókum í 1920-árunum: *Hocoota* (1921)

Grimms ævintýr

Stórt úrval av Grimms Ævintýrum, Heðin Brú o.o. týddu 1989

R. Kipling: *The Jungle Book* (1894), *The Second Jungle Book* (1895)

Axel Tórgarð týddi úrval: *Søgurnar um Mowgli* 1997

Selma Lagerlöf: *Nils Holgersson* (1907)

Nils Holgarsson og sjáldsama ferð hansara gjøgnum Svøríki. Stytt. Læraraskúlanæmingar týddu 1964

F. Marryat: <i>The Children of the New Forest</i> (1847)	
Münchhausen	<i>Münchhausen greivi sigur frá</i> , Heðin Brú týddi 1978
Fritjof Nansen [einki ávíst verk nevnt]	Frásögn um Fritjof Nansen eftir Sigurð Joensen í <i>Glugganum</i> nr. 6 1957
H. Pyle: <i>Robin Hood</i> (1883)	Petur Andreassen týddi úr norskum 1968
Barbra Ring: <i>Peik</i> (1909)	Elsa Bærentsen týddi 1949
Johanna Spyri: <i>Heidi</i> (1881)	Glæstribók, Marius Johannesen týddi 1958. Myndabók, stytt útgáfa, týð. ónevndur 2010
Harriet B. Stove: <i>Uncle Tom's Cabin</i> (1852)	<i>Tummasar smátta</i> , Theodor Hansen týddi 2007
1001 nátt	<i>Túsundtal. Sögur úr túsund náttum og einari</i> , týddar úr enskum og donskum 2011
Mark Twain: <i>The Adventures of Tom Sawyer</i> (1876)	<i>Tom Sawyer</i> , Ólavur Michelsen týddi 1978

Ætlanin hjá Oyggaframa um at geva o.u. tjúgu klassiskar barnabøkur út nakað skjótt gekk ikki út; men nakrar týðingar spurdu burtúr: Hitt føroyska Studentafelagið í Keypmannahavn gav í 1948 út týðingina hjá Regini Dahl av barnabókini *Systir og eg* eftir hollenska rithøvundin Dirk van der Heide og í 1949 týðingina hjá Elsu Bærentsen av norsku barnabókini *Peik* eftir Barbru Ring. Hyggja vit at listanum yvir bøkur, ið ætlanin var at týða, sæst, at meginparturin av teimum nú er til á føroyskum; tær eru útkomnar so við og við. Frá tí at brævið hjá Oyggaframa við áheitan um at týða varð skrivað í 1941, til bøkurnar í yvirlitinum

omanfyri vóru útkomnar, gekk meira enn hálv øld, men sjálvandi komu nógvar *aðrar* týddar barnabøkur út á føroyskum hetta tíðarskeiðið. Áhugavert er, at tey flestu nøvnini á listanum hjá Oyggaframa nú eru týdd, hóast summi bara í meira og minni stytum útgávum. Merkisvert er eisini, at samtíðarhøvundarnir de Geer og Gredsted umframt tittulin hjá Marryat á listanum eru teir einastu, sum ikki eru týddir.

Átak í 1950-árunum at fáa barnabøkur til vega, upprunaligar og týddar

Føroya Lærarafelag, stovnað 1896, tók sær um reiggj í 1956 og stovnaði barnabókaforlag átjan ár eftir, at føroyskt við lóg varð høvuðsmálið í Føroyum. Stuðlað av myndugleikunum er Bókadeildin einasta forlag, sum hevur orku til áhaldandi at endurnýggja og nøra um barnabókmentir á føroyskum. Týðingar eru stórir partur av útgávum forlagsins. Tvey ár eftir, at forlagið var stovnað, gav tað út 12 týddar litmyndabøkur fyri smábørn, *Glæstribøkurnar*. Útgávan var so dýr, at tann árliga jólabókin kom ikki út tað árið. Hon var gjørd í samstarvi við danska Illustrationsforlaget, sum gav røðina út í 1956. Hetta er fyrsta føroyska dømið um samprenting av myndabókum á fleiri málum. Glæstribøkurnar eru myndabøkur fyri 3 til 8 ára gomul og vóru fyrstu litmyndabøkurnar og fyrstu bøkur fyri henda aldursbólkin á føroyskum. Við sínum stutta einfalda teksti og litføgrum myndum á hvørjari síðu bjóðaðu tær lættari atgongd til njóting enn føroyskar barnabøkur til tá høvdu gjørt. Glæstribøkurnar vóru amerikanskar av uppruna, staðsettar í miðstættarumhvørvi fjart frá veruleikanum hjá føroyskum børnum, sum vuku upp, áðrenn vøru- og brúkarasamfelagið kom til Føroya. Børnini vóru ovfarin av søgum um børn, sum høvdu egin kómur, fylt við fínum innbúgvum og keyptum leikum. Sjálvt vanligastu djór, eitt nú hundar og seyður, líktust ikki teimum, tey kendu, og tok og skúlabussar vóru ókend flutningstól. Føroyskar barnabókmentir vóru í menning, men Glæstribøkurnar vendu sær til ein lesarabólk, smábørnini, sum bókmentirnar lítið høvdu vent sær til fyrr, í einum tekstslag, litmyndabókini, ið ikki var umbøðað í føroyskum bókmentum. Fyri at laga tær til móttøkuumstøðurnar nærkaðu týðingarnar tær til fínabókmentirnar: meðan danska útgávan ikki nevnr týðarar við navni, soleiðis sum vanligt er í lættisoppa- ella dagdvøljubókmentum, vóru tað lærarar og ein prestur, ið gjørdu føroysku týðingarnar. Málið í teimum føroysku týðingunum er ikki barnamál, og heitið glæstri- er endurlívigan av einum hátíðarligum kvæðaorði. Á donskum eitur røðin harafturímóti „Ælle bælle“, eitt ljóðhermandi orð úr einum skjaldri. Tað upprunaliga uppalandi og tjóðarbyggjandi endamálið við føroyskum barnabókmentum ráddi enn, og tí máttu týðingarnar av teimum søtu amerikonsku myndabókunum laga seg eftir ávísu uppalingarligum og málsligum virðum. Tær upprunaliga gerandisligu

smábarnasøgnar hækka í tign í móttøkubókmentakervinum við tað, at har eru myndabøkur forkunnugar, tær lýsa eitt fremmant umhvørvi, og virdir týðarar flyta tær í ein form, sum bókmentastovnurin viðurkennir.

Týddar barnabókmentir í tvímæltum samfelagi

Í dag er tað føroysk-danska tvímælið partur av teimum ytru umstøðunum hjá týddum barnabókum. Tvímælið ger, at upprunaligar og týddar barnabøkur á føroyskum áhaldandi mugu kappast við tað nógv størra úrvalið av barnabókum á donskum. Tey seinnu árin er enskt farið at kappast við danskt sum annað mál hjá føroyskum børnum. Hetta hevur fingið Bókadeildina at kappast um altjóða metsølubøkur við at bera skjótt at, og føroyski Harry Potter er dømi um væl eydnaða luttøku í altjóða bókarákum. Fýra tey fyrstu bindini av verkinum hjá J.K. Rowling komu út á enskum millum 1997 og 2000 og á føroyskum millum 2000 og 2002. Tey fylgjandi bindini komu á føroyskum sama ár sum upprunabøkurnar. Hesin skjóti atburðurin kom í hæddina, tá ið *Harry Potter og arvalutir deyðans* [*Harry Potter and the Deadly Hallows*] kom út á føroyskum sum fyrsta norðurlandamáli 7. november 2007 í týðingini hjá Bergi Rasmussen, fýra dagar undan donsku týðingini. Í hesum førinum vann Bókadeildin kappingina um kundar við ta donsku útgávuna og var so nær sum gjørligt við at fanga tey ensk-lesandi, áðrenn tey høvdu lisið bókina á upprunamálinum.

Við tí ørstutta tíðargloppinum millum upprunatekstin og týðingina hoyrir Harry Potter til ein nýggjan bólk av týddum føroyskum barnabókmentum. Eingin ivi er um, at uppalingarsjónarmiðið er skift um við lesigleði og listfrøði. Men tað síðalagsliga sjónarmiðið er ikki horvið, tí Harry sleppur ikki at banna á føroyskum (Rasmussen 2007); tá ið hann til dømis sigur „shut up“ á enskum, sigur hann „halt gák“ á føroyskum í staðin fyri „halt kjaft“, sum svarar betur til enska tekstin.

Týðingar – hálvavegna innlimaðar, hálvavegna ósjónligar

Í fleiri áratíggju komu tvær ferðir so nógvar týddar sum upprunaligar føroyskar barnabøkur út, og síðan 1987 eru sjev ferðir so nógvar týddar sum upprunaligar komnar. Henda niðurstøðan er at finna í fimmti ára ritinum hjá Bókadeildini (Jacobsen 2006). Men í ymsum yvirlitum í bókini verður farið nokkso lættliga um partin hjá týðingum í tí ovurstóra vøkstrinum í útgávum fyri børn. Týðing er bara nevnd tvær ferðir í innihaldsyvirlitinum. Yvirlitið yvir útgávarnar í hálsa öld ár fyri ár hevur bæði føroyskar og útlenskar høvundar við, men týðarar verða ikki nevndir har, og heitini á týddum bókum standa bara á føroyskum. Tað kámar týðingarpartin, at tey upprunaligu bókaheitini á týðingunum og týðararnir

ikki eru við í hesum høvuðsvirlitinum. Sjálvandi er eingin vandi fyri, at *Pippi Langsokkur* ella *Harry Potter* verða tiknar fyri at vera upprunaligar føroyskar bókur, men tað sama ber ikki til at siga um allar bókurnar. Hjálp fæst í tveimum yvirlitum, annað yvir føroyskar høvundar og hitt yvir týðarar. Tað fyrra hevur stutta ævisøgu hjá hvørjum høvundi, heiti á verkum og møguligum týðingum hjá høvundinum umframt útgávuárstøl. Hitt er skrá við nøvnunum á týðarum, heitunum á týðingum teirra og útgávuárstølum. Sostatt ber til at sláa føroyskar høvundar upp, men ikki útlenskar. Lesarin fær eisini sligið upp týðarar og heiti á bókunum, sum teir hava týtt, men ikki hvør hevur skrivað hesar bókur. Lesarin má spæla uppdagari fyri at vita, um ein bók er týðing og knýta hana at høvundi og týðara. Viðvíkjandi myndprýðarum er støðan tann sama: yvirlitið røkkur um tey, sum arbeiða fyri Bókadeildina, men tað hevur ikki útlenskar myndprýðarar við, sum hava myndprýtt týddu verkini.

Samanumtikið tykist henda søgan um Bókadeildina vilja vera við, at søgan um føroyskar barnabókmentir, hóast tær týddu barnabókurnar eru sjeý ferðir so nógv, er samansett av upprunaligum føroyskum verkum. Hugburðurin er ikki eindømi, men samsvarar við romantiskar hugmyndir um frumleikahugtakið og um tann skapandi høvundin sum umboð fyri tjóðarandan. Bókmentasøgur byggja oftast á hesa somu hugmyndina og hava tí bara áhuga fyri týðingum í upphavstíðarskeiðinum hjá teimum ávísu tjóðarbókmentunum og fyri slóðbrótandi týðingum, sum hava vunnið serstaka heiðursstøðu. Í fámentum bókmentum sum teimum føroysku kappast tørvurin fyri støðugt at staðfesta mørkini úteftir og tey upprunaligu virðini við tørvini fyri at økja um nøgdina við týðingum. Eitt úrslit av hesi støðuni er tann tvítýdda handfaringin av týddum barnabókum, eitt nú í fimmti ára ritinum um Bókadeildina.

Týddar barnabókur í heimliga bókmentakervinum

Í greinini er nomið við, hvussu tann smávaksni føroyski bókmentastovnurin hevur ávirkað týðingar av bókmentum fyri børn við sínum egnu eyðkennum og endamállum heilt frá *Bibilsøgum* 1900 til okkara dagar. Onkrari týðing varð tillutað avmarkað endamál sum stuðul; onkur týðing flytur ein tekst til eitt annað tekstslag, enn hann hoyrði til upprunaliga; summar týðingar laga upprunatekst við orðaskifti í lágum stíli, t.d. við eiðum og illbønum, eftir strongum síðareglum um at útihýsa sovordnum orðatilfari. Nógvar týðingar eru sprotnar av mentanarligum átøkum til at menna føroyskt mál og mentan og í kappingini um lesarar í tvímæltum samfelagi. Hetta samsvarar við ástøðið hjá týðingarfrøðinginum Even-Zohar, at tað er móttøkubókmentastovnurin, sum setir dagsskránna, tá ið um týðing er at røða; at støðan í heimliga bókmentakervinum

er avgerandi fyri, hvat verður týtt, hvussu verður týtt, og hvat pláss týðingarnar fáa í bókmentakervinum.

Týddar føroyskar barnabókmentir eru ikki ein skipan, sum er leys frá upprunaligum føroyskum barnabókmentum ella føroyskum bókmentum yvirhøvur, hóast sambandið millum tær týddu og tær upprunaligu barnabókmentirnar verður lítið og einki umrøtt. Týðingar eru veksandi partur av føroyskum barnabókmentum og eru partur av heildarbókmentakervinum frá *Robinson Kruso*, sum tók lut í at stovna føroyskar barnabókmentir, til ta føroysku útgávuna av *Harry Potter and the Halfblood Prince*, mest læntu bók á barnabókasavninum í Havn í 2007.

Heimildir

Búgvín 1941 nr. 11, 1. juni: 4.

Even-Zohar, Itamar. 2005. The position of translated literature within the literary polysystem. 2.ed. *The Translation Studies Reader*. Ritstj. Lawrence Venuti. London og New York. Routledge: 199-204.

Jacobsen, Erhard. 2006. *Og so veit eg eina vakra søgu. Bókadeild Føroya Lærarafelags 1956-2006*. Bókadeild Føroya Lærarafelags. Tórshavn.

Joensen, Leyvoy. 2002. Atlantis, Bábylon, Tórshavn. The Djurhuus Brothers and William Heinesen in Faroese Literary History. *Scandinavian Studies* 74/2: 181-204.

Rasmussen, Bergur. 2007. Harry Potter sleppur ikki at banna á føroyskum. *Sosialurin* nr. 135, 10.08. Tórshavn.

Sigurðardóttir, Turið. 2004. Robinson Kruso á føroyskum. Mentan og politikkur. *Bókmentasøgur*. Føroya Fróðskaparfelag: 32-71.

Sigurðardóttir, Turið. 2009. Translation in Faroese Children's Literature. *Northern Lights*. Peter Lang: 181-189.

Sigurðardóttir, Turið. 2015. *Føroyskar barnabókmentir. Søguligt umhvarv og greiningar*. Sprotin.

Notur

1 Brævið er á Føroya Landsbókasavni.

2 Skjal, Ungmannafelagið Oyggjaframi, Keypmannahavn. Føroya Landsbókasavn.

TURIÐ SIGURÐARDÓTTIR

Glæstribøkurnar – Fyrstu myndabøkur í litum á føroyskum

Glæstribøkurnar (1958) vóru fyrstu litmyndabøkurnar á føroyskum. Myndabøkur, t.e. bøkur við myndum á øllum ella flestum síðum, har myndirnar hava eins nógv at siga og teksturin, eru sum oftast smábarnabøkur, og sambært upplýsingum á bakpermuni frá útgevaranum eru Glæstribøkurnar ætlaðar trý til átta ára gomlum.

Ein bók við litmyndum á fram- og bakpermu var tó útkomin langt frammundan. Tað var *Jóhannesar evangelium* (1908) í týðing eftir A. C. Evensen „við málningum úr tí heilaga landinum, gjørdum av H. A. Harper og J. Clark. London,“ fíggað av enska bíbliugávufelagnum (The Scripture Gift Mission) og latin hvørjum húski í Føroyum ókeypiss. Henda fyrsta bók á føroyskum við litmyndum á permuni var ikki barnabók ella skúlabók, men í summum skúlum var hon nýtt sum lesibók í føroyskum (Funding 2007:66). Myndirnar inni í bókini vóru svarthvítar.

Jóhannesar evangelium
1908

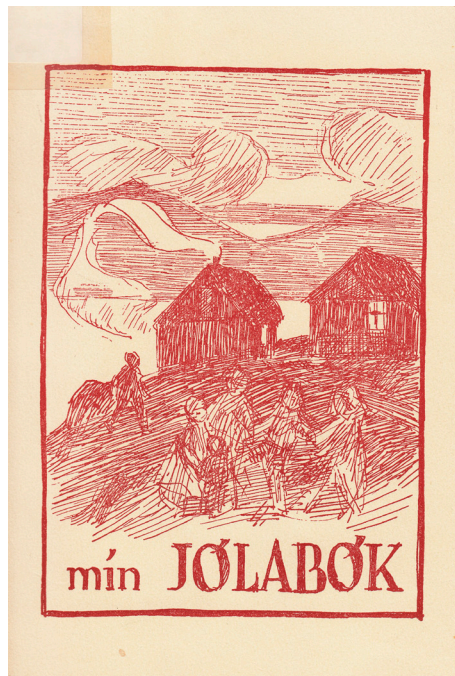
Bøkur og litir undan Glæstriðókunum

Burtursæð frá heftinum við Jóhannesar evangelium var litaprýðið á føroyskum bókum undan Glæstriðókunum (Jacobsen 2006:19-21) avmarkað.

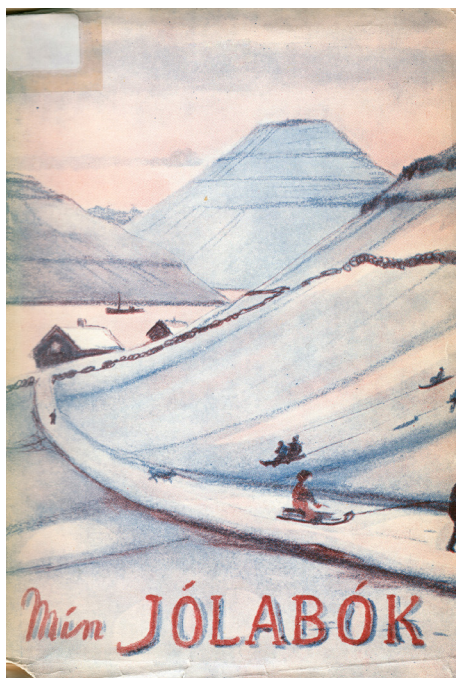
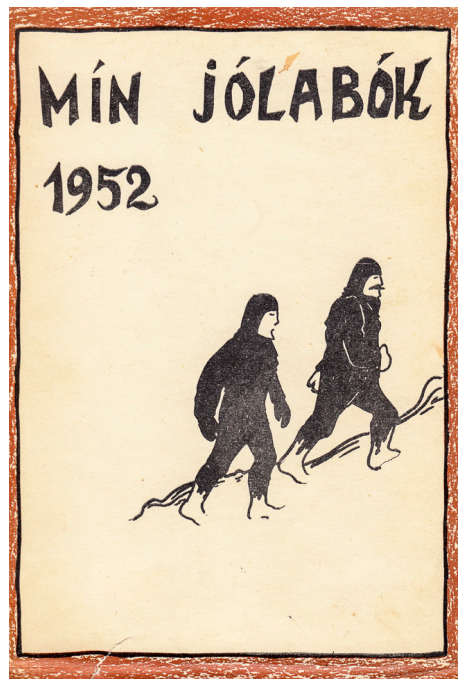
Tað, sum var av liti, var t.d. reyðir stavir uttan á *Lesibók fyri yngri børn* (1908), gulur permulitur á *Stavingarbók*, 2. útgávu (1928) (Sigurðardóttir 2015:34), reyðbrúnt saman við svørtum á permumynd á *Ævintýrum* (1929) (Sigurðard. 2015:70) Hans Andriasar Djurhuus, reyður permulitur og bláir stavir til svarthvítu permumyndina á *Barnasongbók* (1943) (Sigurðard. 2015:117), blá perma og triggjar litmyndir millum nógvar svarthvítar myndir í fyrstu føroysku myndabókini, *Í skýmingini* (1948) eftir Elinborg Lützen og Sofíu Petersen, appilsingul perma við reyðum stavum á *Kvæðum, vísnum og táttum* (1952) (Sigurðard. 2015:138) fyri børn og gul perma við grønum ryggi á *Lítla Sjúrdi* (1959) eftir Sigurð Joensen.

Jólabókin fyri børn, *Mín jólabók*, sum Føroya Lærarafelag fór at geva út í 1950, hevði frá byrjan í hvussu er ein lit, annan enn svart og hvítt, á permuni. Frá 1953 var verulig litmynd á permuni á *Míni jólabók*. Permulistamenninir hesi fyrstu árin vóru kendir listamenn í samtíðini: Ingálvur av Reyni, William Heinesen, Sigmund Petersen, Jacob Olsen og Oskar Hermansen.

1950. Ingálvur av Reyni. Skrivað og teknað við liti. Myndin er skitsukend, fólkin í forgrundini eru kám, tað sæst ikki heilt, hvat tey gera. Tað verður tó róð framundir, at hetta eru børn, sum spæla úti. Myndin er ikki lagað til børn.

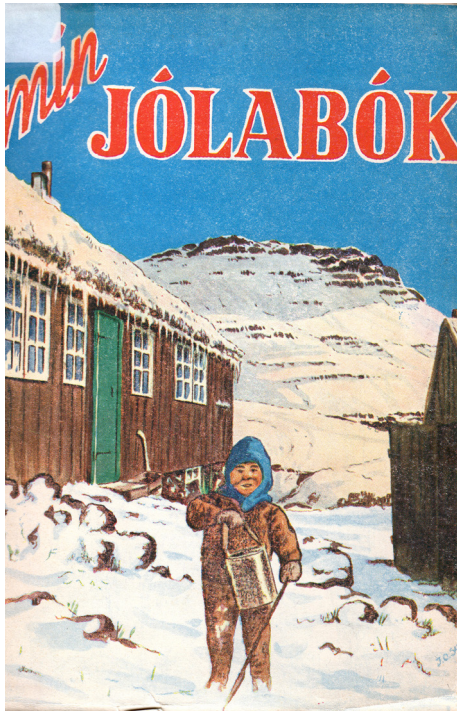

William Heinesen. Eitt vet av liti. Myndevnið er greitt: tveir menn fara avgjördir gangandi, ikki ørindaleysir. Teir fara í hagan, kanska í aðra bygd. Tað er kavi, teir eru í hettu, vøttum og ljósum pulshosum. Myndin er ikki lagað til børn.

1953. Perman er litføgur. Sigmund Petersen. Fyrsta litmyndaperman. Yvirlitsmynd, sum hóskar til dreymin um kavahvít jól. Myndevnið er lagað til børn: tey skreiða í forgrundini. Sjónarhornið – miðfrásjón – ger tó, at alt er sætt burturfrá, børnini eru ikki útgreinað, andlitini síggjast ikki.

1954. Jacob Olsen. Perman er litrík.

Myndin hefur ein drong í miðdepli. Hann fer ella hefur verið ørindi við blikkspann við heimagjördari honk í aðrari hond og stavi í hinari. Hoyggjhúshurðin stendur opin. Fer hann at geva seyði? Aftan fyri hann er bæði tað heimliga, tryggja húsið og eitt stórbært vetrarlandslag. Myndin er lagað til børn, hon gevur nógvar upplýsingar og talar samstundis við hugmyndaflogið.

Oskar Hermannson. Avmarkað litlegging. Sjónarhorn er nær. Tann skeiva strikan, gylda sniðið (Á. Dahl 1990:54-61), sum býtir permuna í tvær helvtir, gevur rørslu, og tað sama gera kettlingarnir við halum peiggjandi hvør sín veg. Bókstavir og mynd eru lagað til børn. Náandin er alt, frásjónin eingin.

Kapping við danskar bækur við litum

Litaðir stavir á teimum gomlu bókunum, littar permur, tær tríggjar litmyndirnar í *Í skýmingini* og litmyndirnar á permuni á *Míni jólabók* – alt sigur frá tráan eftir litum, tráan, sum ikki varð uppfyllt, tí prísurin fyri at prenta litmyndir var hægri, enn ráðini vóru til.

Tveir faldarar um danskar jólabækur við litmyndapermu frá 1948, býttir út í føroyskum skúlum

Men harumframt sigur tann illtunga strembanin eftir at seta lit á barnabøkurnar eisini sítt um ta høvdu kappingina hjá teimum føroysku barnabókunum við litað donsk bløð og danskar bækur við litføgrum spennandi permum. Í skúlanum fingur børnini bíleggjarsedel til danskar jólabækur við litvøkrum, jólaligum permum: *Børnenes julebog*, *Ved julelampens skær* og aðrar, og hóast børnini ikki altíð dugdu nóg væl danskt til at skilja søgurnar, so gjørdi perman, at tey ofta inniliga bóðu foreldrini lova sær at keypa bøkurnar ella í hvussu er eina bók.

1947

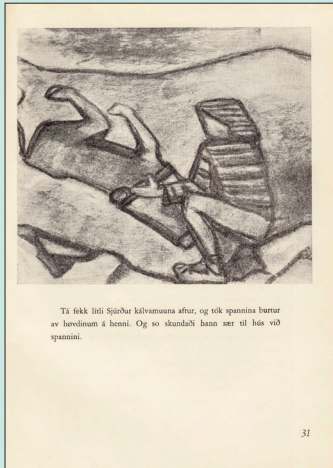
1946

Glæstribøkurnar

Tær upprunaligu føroysku barnabókmentirnar vóru í menning, tá ið Glæstribøkurnar komu út, hóast nøgdin var lítil: Fyrsta føroyska myndabókin og einsøgubókin,

1957, eitt ár undan Glæstribókunum. Símun Nónklett gjørdi myndina. Myndin tekur afturíftur myndevnið frá 1953 og 1954, men pelarnir og elektrisitetstræðrinnir tíðarseta hana greitt í samtíðini. Bókstavnir eru harafturímóti afturlítandi prýðisstavir.

1959, eitt ár aftan á, at Glæstribøkurnar komu, kom svart-hvíta myndabókin *Kálvamuan* eftir Sigurð Joensen við myndum eftir Fridu Zachariassen. Drongurin er í húðarskóm, men myndin er modernistisk og hevur ekspressionistiskan dóm.

t.e. bók við einari samanhangandi søgu – *Kálvamuan* – kom út árið eftir, at Glæstribøkurnar vóru komnar. Myndir og søga vóru føroysk; men myndirnar vóru svart-hvítar.

Við Glæstribókunum (1958) gjørdi Føroya Lærarafelag ein vørr, sum skuldi opna ein heim í sterkum litum í barnabókum á føroyskum, Hetta vóru tólv myndabøkur til smábørn, sum allar komu út í senn í 1958, og ódnartakið gjørdi, at Lærarafelagið gav ikki *Mína jólabók* út tað árið. Tað, sum gjørdi, at tað bar til at geva Glæstribøkurnar út, var, at tær vóru gjørdar í samprenti og soleiðis gjørdust væl bíligari enn annars. Tað var soleiðis, at hesar amerikonsku barnabøkurnar vóru prentaðar á donskum og føroyskum í senn. Myndir og uppseting vóru eins, bara teksturin var ymiskur. Útgávan var samarbeiði millum Føroya Lærarafelag og Illustrationsforlaget í Keypmannahavn. Hetta vóru fyrstu føroysku samprentsbøkurnar, men síðan eru nógvar myndabøkur komnar á føroyskum sum samprentsbøkur.

Myndirnar í Glæstribókunum

Myndir eru á hvørji síðu í Glæstribókunum, og ikki bara tað, men ofta hava opnurnar eina samanhangandi mynd. Myndirnar eru í sterkum og bjørtum litum og fylla meira enn teksturin. Ferð er yvir teimum, tær eru ofta í teknifilmastíli, so at tvær ella fleiri fylgjandi myndir av tí sama á ymsum stigum í einari rørlu ella gongd eru á somu síðu ella opnu.

Men það skuldi hann ongatið gjort. Verjurnar fóru so illa at sveigja, at Bussi var ekki fóruv fyrri at stýra sær. Vindurin fekk fastatökur á honum, og snöggliga fór hann eftir hövðinum út av einum snipsum bakka og bólaði rúf fleiri ferðir.

Hann bólaði og bólaði, og endin varð, at hann steðgaði mitt niðri á bönnum. Har vaksu stórar, gular blómur. Á, sum hann gjørdist ræddur! »Oyje, oyje, oyje«, stynjaði hann. »Eg fá helst aldri at siggja börnini aftur.« Men Bussi visti als ekki, hvussu góð börnini vóru við hann.

Ein opna í *Gella-Smella skúlabussinum*.

Í *Leingi livi lítla tokið* er bara ein opna, ið ikki hevur opnumynd: allar hinar opnurnar hava hvør sína samhangandi mynd við tokinum og umhvørvi tess

Tá ið tað lítla góðstokið hevði koyrt eina løtu, kom tað til eitt stórt vatn. Har var hópur av fólki. Tey vóru á útfærd og sigldu og svumu, spældu og fingtu sær at eta.

Tað lítla tokið koyrði spakuliga framvið. Børnini veittráðu, og lokomotivstjórin veittráði aftur. Men tað lítla tokið steðgaði ikki. Tað tók ikki ferðafólk við.

Leingi livi lítla tokið. Myndin vísir meira enn tað, sum teksturin sigur.

Ein morgun tíðliga vaknaði Vár.
 »Góðan morgun; allir vinir mínir!« segði Vár.
 »Voff, voff!« segði Stóri Snar.
 »Veff, veff!« segði Líti Snar.

»Mjav, mjav, mjav!« sögðu Eitt, Tvey, Trý.
 Men Dunnu Billa segði þúrt einki.
 Tí hon var ekki har.

Dunnu Billa horvin. Myndirnar eru litfagrar og leggja alskyns staklutir aftrat söguni.

og nógvum ymiskum lutum og fyrbrigdum, sum partvíst svara til sögutekstin, partvíst ekki eru í tekstinum; það eru myndirnar, ið geva bókini lív.

Eisini í *Trimum smáum kettlingum* er ein samhangandi mynd á at kalla øllum opnunum, og hetta verður brúkt til at gera myndirnar stórar og greiðar. Tað sama er at siga um *Hvørji búgva í bóndans garði?*, har bara inngangsopnan hevur eina mynd á hvørjari síðu, hitt er alt opnumyndir. Høgra síða á inngangsopnuni hevur eina myndarammu av djórunum í bókini og tekst inni í rammuni. Í tekstinum verður lesarin/hyggarin eggjaður til at blaða og fáa meira at vita um djórinu. Í *Dunnu Billa horvin* hava tíggju av trettan opnum opnumynd, og í *Petur Kanin* eru opnumyndir á mestsum øllum opnum.

Nakrar av bókunum hava færri opnumyndir.

Sunnudagsdukkann um gentuna Marjuna, sum fær eina dukku til hvønn dag í vikuni, hevur bara eina opnumynd og annars eina mynd á hvørjari síðu.

Í *Heidi* eru bara tríggjar opnumyndir. Søgan er rættiliga samansett, soleiðis at tørvur er á nógvum ymiskum myndum. Í *Óla Oyralanga og várinum* eru bara tvær opnumyndir. *Komið og spælið lækni* hevur heilt fáar opnumyndir, næstan bara opnur við einari mynd á hvørjari síðu. *Hundahvølpurin, sum fekk sólina at rísa* hevur bara tvær opnumyndir, hinar myndirnar eru fyrri ein stóran part myndir av høvuðspersóninum í ymsum støðum við dámi av teknirøð.

Soleiðis vóru tær seks dukkurnar hjá Marjuni, og hon var so góð við tær. Men ein dagin segði hon við pápa sín: – Eg eigi eina dukku til hvønn dag í vikuni uttan til sunnudagin. Góði pápi, hav eina sunnudagsdukku heim við til mín næstu ferð. –

– Nei, søta mín, – segði pápi hennara. – Seks dukkur er nóg mikið til eina lítla gentu. – Men tað var ikki nóg mikið til Marjuna! Og ein morgunin fór hon tíðliga upp. Hon lat seg í.

Opna í *Sunnudagsdukkuni* við einari mynd á hvørjari síðu.

Børnini og djórabørnini og djóramammurnar eru øll ógvuliga søt og meinaleys á myndunum, ið eru vakrar og hava bæði rørslu og ferð, sum ger tær livandi. Einki

Hann gekk runt allan dagin og var erpin. Vinmenn hansara hugsaðu um, hvat ið mundi bila honum.

Hværki Snar ella Heykur ella Framm ella Komm kundu vita, at tað var Skott, sum hevði fingið sólina at fara hægri og hægri upp á himmalin.

Næsta morgun vaknaði Skott aftur tíðliga. Hann sprakk upp úr kassa sínum, vendi sær móti eystri og fór at goygja.

Hann goyði eina ferð.

Hann goyði tvær ferðir.

Hann goyði tríggjar ferðir.

Hundahvølpurin, sum fekk sólina at rísa. Myndir, sum fylgja rørslum neyvt.

Hann kleiv upp á ein stóran stein og setti seg at eta jarðber til morgunmatar. So drakk hann eisini sitt sindur av dogg av eini smørsólju omaná.

Og so fekk Tummil lítli sær ein lítlan lúr inni undir einum hundalandi. Har gekk ein kúgv og át á bönum. Hon nærkaðist meir og meir hesum blettinum, har Tummil lítli lá og svav.

Tummil lítli. Myndirnar fylgja neyvt søgugongdini. Tvær myndir, sum vísa Tummil í stórum umhvørvi.

er at ivast í, at hesar amerikonsku myndirnar eru mentar í nánd av og saman við films- og teknifilmskynstrinum.

Teksturin í Glæstribókunum

Flestar av søgunum eru bygdar eftir tí klassiska mynstrinum heima – burturi – heima, og persónssamansetingin hevur ofta støði í siðbundnum familjumynstri. Í *Dunnu Billa horvin* umboðar smágentan Vár mammuleiklutin og Stóri Snar pápaleiklutin mótvegis hinum djórunum í húsinum, serliga mótvegis tí minsta, dunnuunganum, ið er horvin, og kettlingarnir í *Trimum smáum kettlingum* eru systkin.

Glæstribókin *Heidi* er ovurstutt útgáva av tí klassisku søguni eftir Jóhannu Spyri. Hon er her tøvd til 24 síður og er tann av Glæstribókunum, ið hevur mestan tekst. Permumyndin, tann lítla skóleysa gentan einsamøll í stórbærari náttúru, samanfatar væl temað í bókini: tað sakleysa barnið hevur intuitivt samband og er í samljóði við teir góðu, lívgevandi máttirnar í náttúruni, og mótsetningurin er stórbýurin. Onkur bók er umskrivning av kendum ævintýri. *Tummil lítli* hevur sama motiv sum eitt nú Nils Holgarsson eftir Selmu Lagerlöf og Tummalisa H.C. Andersens.

Tær flestu Glæstribøkurnar eru einfaldar søgur um eina høvuðshending og fara fram í ein dag frá morgni til kvølds. Tó fer *Heidi* fram ígjøgnum langa tíð,

Heidi fegin heima á fjallinum,
har hon trívst best

frásøguferðin skiftir millum nógva og lítla ferð, og lopið verður um í tíð til tær avgerandi hendingarnar. Onkur av bókunum er meira lýsingar enn hendingar, t.d. *Hvørji búgva í bóndans garði?*

Sum vanligt í smábarnabókum eru eingi síðutøl í bókunum, ið fylla millum 20 og 24 síður í støddini 20 x 15,5 cm.

Sum nevnt eru Glæstribøkurnar útgivnar í samarbeiði við Illustrationsforlaget í Keypmannahavn, men amerikanskar av uppruna, og spor av upprunaligu útgávuni síggjast í teirri føroysku, hóast ymist er gjørt fyri at krógva tað; t.d. er føroyskur tekstur settur inn, har sum tekstur er partur av myndum, eitt nú „Støðin“ í *Leingi livi lítla tokið*; men bókin, sum omma Kláru í Frankfurt lesur fyri Heidi, er á enskum – The Prodigal Son [„Tann burturvilsti sonurin“]. Slíkt ósamsvar er vanligur fylgisveinur í samprentsbókum.

Føroyska tekstin eiga ellivu týðarar, allir mannfólk, av teimum tíggju lærarar og ein prestur. Málið er gott og greitt. Tað er ikki smábarnamál, men okkurt barnaorð kemur fyri, har tað hóskar, sum t.d. „muur“ fyri kýr í *Hvørji búgva í bóndans garði?* Í somu bók stendur, at dunnumamman hevur „svimjiføtur“, men um tað er tillaging til barnsligan lesara, ella tað er av óvart, at týðarin ikki sigur „fitjur“, er ikki gott at vita. Tað føroyska navnið á bókarøðini – Glæstribøkurnar – sipar til teir føgru litirnar á myndunum og tær skyggjandi blonku permurnar. Fyrrri partur av heitinum er tikin eftir kvæðaorðinum glæstriborg.

Myndir og tekstur

Í Glæstribókunum er ógvuliga gott samsvar millum myndir og tekst, t.e. myndir og tekstur siga í hövuðsheitum somu sögu. Teksturinn sigur nágreiniliga, hvat hendir; myndirnar vísa tað ítökiliga umhvørvið og bakgrundina, siga, hvussu hendingarnar fara fram, og hvat persónarnir halda um tær. Myndirnar fylla eisini upp í tekstin og tulka hann við alskyns smálutum.

Kynsbýti

Av teimum tólv bókunum hava tríggjar kvennkynshövuðspersón: *Sunnudagsdukkann* hevur gentuna Marjuna, ið eigur dukkurnar, sum hövuðspersón; *Dunnu Billa horvin* er ein dunnuungi, myndaður í kvennkyni gjøgnum navnið, og tað er gentan Vár, ið eigur hana; og smágentan *Heidi* er hövuðspersónur í síni sögu.

Fýra bókur hava kallkynshövuðspersón, ið er djóraungi: *Petur Kanin*, *Tríggir smáir kettlingar*, *Hundahvølpurin*, *sum fekk sólina at rísa*, *Óli Oyralang*. Í *Trimum smáum kettlingum* eru hövuðspersónarnir tveir kettlingabeiggjar og lítlastyrir teirra. Beiggjarnir flenna at systrini og siga, at hon er bangin fyri øllum; men søgan vísir, at tað eru teir, sum eru ræddir, ikki hon.

Í *Tumli lítla* er hövuðspersónurin pinkulingadrongur. Í *Komið og spælið lækna* eins og í *Trimum smáum kettlingum* eru bæði kynini at kalla hövuðspersónar, men dominansurin er hjá kallkyninum.

Í tveimum bókum eru persónsgjörd ting hövuðspersónar. Tær eru *Gelli – Smelli skúlábussurin* og *Leingi livi lítla tokið*. Í einari, *Hvørji búgva í bóndans garði?*, eru bara djór, ið ikki eru persónsgjörd.

Vert er at leggja til merkis, at gentan fær lívleys, – vøkur – óvirkin ting, nevnliga dukkur, at identifisera seg við, men drongurin fær kvik, virkin og forvitin djór at identifisera seg við. – Nevnast kann eisini, hvussu klisjékendar lýsingarnar eru í *Komið og spælið lækna*: drongurin er lækni og gentan sjúkrasystir.

Samfelagslýsing

Søgurnar eru til býarbørn av smáborgara- og borgarastætt og bera normarnar hjá hesum stættum: Børnini í *Komið og spælið lækni* og *Dunnu Billa horvin* búgva í fínum húsum, tey hava barnakamar fult av tingum. Børnini, sum spæla lækni, eru ógvuliga væl klædd og greidd. *Hvørji búgva í bóndans garði?* sigur býarbørnum frá, at á bóndagarðinum mugu øll arbeiða, djór og menniskju, og á permuni málar ein drongur ein vegg; í bókini sjálvari eru bara djór, ið gera sínar skyldur. Permumyndin er tískil *tulking* av tekstinum, sum sigur øll arbeiða á garðinum. Umframt stuttleikan av at síggja djórini, fáa býarbørnini eisini lærdóm ella vitan. *Heidi* er nakað fyri seg, hon fer fram í Sveis, hövuðspersónurin Heidi

tekur lívið í náttúruni fram um býarlívið og søgan setir fram kristnan boðskap. Mótsetningur til samljóðið við náttúruna er umboðaður av Detu mostur og frøkun Rottenmeier, sum báðar hoyggja við Heidi og síggja illar út á myndunum. Ein opnumynd móti endanum, har Heidi og fjallaabbin fara í kirkju, sameinir kristni- og náttúruhugmyndafrøðina.

Móttakarar

Hvussu svaraðu Glæstribøkurnar til veruleikan hjá føroyskum børnum í 1958? Tað er einki at ivast í, at føroysk børn livdu ein annan veruleika enn bæði tey amerikonsku børnini – hvít amerikonsk miðstættarbørn – sum hesar bøkurnar vóru gjørdar til, og tey donsku børnini, sum finga týðingarnar, ið Glæstribøkurnar eru gjørdar eftir. Tað vóru fá í Føroyum, ið búðu í húsum sum teimum, Dunnu Billa búði í; og tað vóru fá, ið áttu so stór og glæsilig kømur, full av leikum, sum børnini í *Komið og spælið lækni*. Bóndagarðurin líktist ikki føroyskum bóndagørðum, seyðurin líktist lítið føroyskum seyði. Í staðin fyri tok og skúlabussar vóru føroysk børn von við bátar og skip. Nógv av djórunum í Glæstribókunum vóru ikki til í Føroyum.

Í Føroyum vóru Glæstribøkurnar ikki søgur úr heimligum umhvørvi eins og tær vóru í upprunaligu amerikonsku útgávuni og í stóran mun teirri donsku. Har vóru tær ein bókarøð av fleiri við litmyndabókum til smábørn. Í Føroyum vóru tær forkunnugar, tí tær vóru fyrstu litmyndabøkurnar á føroyskum og søgdu frá einum forkunnugum heimi, ið var øðrvísi enn tann føroyski, og m.a. tí raktu tær lesarar í breiðari aldursflokki, enn tær upprunaliga vóru ætlaðar.

Heimildir

Dahl, Árni. 1990. Myndir. *Lærarabók*. Skúlabókagrunnurin. Tórshavn: 4-61.

Funding, Elsa. 2007. *Føroyskar bibliutýðingar*. *Setursrit 4*. Fróðskapur.

Tórshavn.

Glæstribøkurnar. 1958. Bókadeild Føroya Lærarafelags:

Dunnu Billa horvin. Skrivað og teknað: Irma Wilde. Týtt: Poul E. Petersen.

Hundahvølpurin, sum fekk sólina at rísa. Skrivað og teknað: Le Grand. Týtt: Poul E. Petersen.

Heidi. Skrivað: Johanna Spyri; Teknað: Steffie Lerch. Týtt: Marius Johannesen.

Leingi livi lítla tokið. Skrivað og teknað: Charlotte Steiner. Týtt: Jens P. Heinesen.

- Tummil lítli*. Skrivað og teknað: Charlotte Steiner. Týtt: Martin Joensen.
- Triggir smáir kettlingar*. Skrivað og teknað: Irma Wilde. Týtt: Jóhan Kalsoy.
- Komið og spælið lækni!* Skrivað og teknað: Judy Stang. Týtt: Flóvin Flekk (Johannes Andreas Næs).
- Óli Oyralangí og várið*. Skrivað Jean Fritz. Teknað: Rachel Dixon. Týtt: Jákup M. Kjeld.
- Gelli-smelli skúlabussurin*. Skrivað: Fleur Conkling. Teknað: Ruth Wood. Týtt: Tummas Lenvig.
- Petur Kanin*. Skrivað og teknað: Irma Wilde. Týtt: Ludvig Petersen.
- Hvørji búgva í bóndans garði?* Skrivað: Mary Elting. Teknað: Pauline Jackson. Týtt: Jákup Folland.
- Sunnudagsdukkán*. Skrivað: Morrell Gipson. Teknað: Steffie Lerch. Týtt: Hans David Matras.
- Jacobsen, Erhard. 2006. *Og so veit eg eina vakra søgu. Bókadeild Føroya Lærarafelags 1956-2006*. Bókadeild Føroya Lærarafelags. Tórshavn.
- Sigurðardóttir, Turið. 2015. *Føroyskar barnabókmentir. Søguligt umhvarv og greiningar. Setursrit 7*. Sprotin.

TURIÐ SIGURÐARDÓTTIR

Pippi – Uppreistrargenta og slóðbrótari fyri modernismu í barnabókmentum

Pippi Langsokkur er farin um tey 70. Í nógv ár hava altjóðaráðstevnur verið hildnar um hana, greinar og bókur skrivaðar. Vivi Edström professari hevur greitt frá, at tann *upprunaliga* Pippi var nógv óskikkiligari og meira ólátað enn hon, vit kenna, og mátti temjast, áðrenn hon slapp út millum fólk. Birger Hedén, sum hevur granskað Pippi-bøkurnar í søguligum samteksti – intertekstualitet teirra – hevur víst á felagsskap millum Pippi-søgurnar og frásagnarhættir í ymsum eldri søgum fyri børn, í hvussu er aftur í 18. øld. Leif Näslund hevur víst á serstøk eyðkenni í málberingini hjá Pippi, sum bera uppveistur hennara móti vana- og hevdbundnari veruleikafatan.

Astrid Lindgren (1907-2002) er víðast kendi svenski rithøvundurin. Pippi og aðrar av bókum hennara, til samans umleið 120, hava havt sovorðna fólkæydnu, at fá dømi eru um slíkt.

Bøkurnar um Pippi Langsokk, tær kendastu hjá Astrid Lindgren, eru trýggjar: *Pippi Långstrump* (1945), *Pippi går om bord* (1946) og *Pippi Långstrump i Söderhavet* (1948). Tær eru komnar út á føroyskum í mínari týðing við heitunum *Pippi Langsokkur* (1993), *Pippi fer um bord* (1995) og *Pippi í Suðurhøvum* (1996). Langt áðrenn hetta varð Pippi lisin í Útvarpi Føroya og æt tá Pippi Smokkuleggur. Fitt navn, sum eisini festist við hana. Eg valdi tó at halda meg nærri tekstinum og kalla hana Langsokk. Eg veit ikki, hvussu húsið hjá Pippi æt í útvarpstýðingini, men eg havi kallað tað Villingavál, borið fram 'vidl-'. Tað svenska „kulla“ er heyggiur ella váalur; her valdi eg vál fyri at hava stavrím. „Villinga-“ av „villingur“

= vargaseyður“, hóskar kanska ikki so illa til Pippi, sum ikki letur seg reka í rætt; tað er eisini til í fleiri staðanøvnum, t.d. Villingadalsvegur í Havn.

Eg lænti Pippi á donskum á Landsbókasavninum stutt eftir, at eg hevði fingið lænarakort, og var ørkymlað av henni, tí hon líktist ongari aðrari bók, eg kendi, og læt seg ikki upp við teimum vanligu tulkingarlyklunum, sum passaðu til *Tude-Marie*, *Pelle Haleløs*, *Heidi*, *Irene Frank*, *Pigebørn*, *Piger i hvidt*, *Ivanhoe*, *Tann síðsta mohikanan*, *Børnene i Nyskoven*, *De sorte brødre* og aðrar. Í 1970 sá eg Pippi í Stokkhólmi, keypti hana til dóttрина og týddi hana. Seinni kom týðingin út hjá Bókadeild Føroya Lærarafelags.

Ævintýrligar bókmentir

Pippi-bøkurnar eru ævintýrligar bókmentir, men ikki ævintýr. Tær eru fantastiskar søgur, sum eisini kallast furðusøgur. Tað ævintýrliga er fyrst og fremst sjálv Pippi, tað at hon er so sterk og sjálvstøðug. Sterkasta genta í verðini, gamaní. Men tað vísir seg, at hetta merkir, at hon er *sterkasta menniskja í verðini*. Hon kyknar upp í tí siðbundnu, normföstu bygdini og ger mangt og fær mangt at henda, sum í eygunum á vinunum Anniku og Tummasi og hinum er øvut, spennandi og ævintýrligt. Í einari eldri ævintýrligari søgu, hini ensku Lisu í Leikalandi, er tað móttsett; har er høvuðspersónurin tann síðiliga, normbundna gentan, sum upplivir eina ørandi, øvuta verð í Leikalandi.

Í hesari greinini er tað tann fyrsta bókin, *Pippi Langsokkur* (uppr. 1945/fø.týð. 1995), sum verður viðgjørð.

Pippi er holdgeranin av ynskidreymunum hjá systkinunum Tummasi og Anniku, sum hava tað heldur deydligt. Grannahúsini hjá teimum standa tóm, og tey vildu ynskt, at fólk við børnum búðu har. Hetta ynskið gongur út: tann fremmenda gentan Pippi kyknar upp úr ongum við hesti, apu og gullpengum uttan tal. Frá tí degi hava tey altíð okkurt at gera. Alt, sum Pippi ger og sum hevur við Pippi at gera, er øvut og óvanligt. Á tann hátt brýtur tað vanan og keðsemið, tað skakar og kløkkar – og tað er uppreistur.

Uppreistur móti normunum

Pippi – tann jaliga søguhetjan – er reyðhærd, og er nøgd við tað, beint tvørturímóti tí sum bókmentasiðvenjan vil vera við; samanber t.d. við jólaeingilin Tippy¹, sum er klombratur, ólukkuligur og reyðhærdur, Onnu á Grønafloitti², ið er reyðhærd og hørm um tað og o.fl.

Pippi ger uppreistur móti trongum vakurleikafyrmyndum: tá ið Tummas og Annika hava lisið fyri henni, hvat stendur á skeltinum í vindeyganum í luktisishandlinum, nevniliga spurningurin „Líða tygum av frøknum?“³, fer hon

inn í handilin og sigur bara eitt orð: „Nei“. Tá ið handilskonan fatar, hvat hon meinar við, mótmælir hon og sigur, at tað ber ikki til, tí andlitið á henni er fult av frøknium; jú men eg *líði* ikki av teimum, sigur Pippi.

Tað er skakandi, at tá ið sagt verður um Pippi, at hon átti hvørki mammu ella pápa, so verður tað lagt aftrat, at „tað var á ein hátt frálíkt, tí so var eingin at siga við hana, at hon skuldi fara at leggja seg, best sum hon spældi upp á tað allarbesta, og eingin kundi noyða hana at fáa sær lýsi, tá ið hon heldur vildi hava bommm!“ (*Pippi Langsokkur* s. 5). At fegnast um, at foreldrini eru burtur, er fullkomiliga bannað – tabuiserað – men Pippi er so serstøk, sterk og sjálvstøðug, at hetta bannið verður brotið; men tað verður kortini mýkt eitt sindur við, at mamman er í himlinum, og Pippi veittrar til hennara viðhvørt, og pápin er kongur í Suðurhøvum og kemur kanska aftur.

Ynskið um at vera sjálvstøðug, sleppa frá foreldrunum og ráða sær sjálvum er sera hættisligt og tí djúpt ótilvitað, men er óivað ein táttur í teimum mongu søgunum og ævintýrunum um foreldraleys børn. Lýsingin av fyrimuninum í ikki at eiga foreldur kann eisini síggjast sum mótmýnd av óteljandi syrgiligum eldri søgum um foreldraleys børn. Pippi svevur við beinunum á høvdalagnum og gongur túr aftur eftir hæli, rullar siropskakudeiggj út á køksgólvið, tekur upp á tapetið og skrivar bræv til sín sjálvs. Í hesum kunnu børn antin liva síni egnu ótálmaðu ynski út gjøgnum Pippi, flenna at hennara marghátliga atburði ella bæði í senn.

Í summum førum hjálpir Pippi Tummasi og Anniku til at liva ynski síni út ótálmað í *veruleikanum*: Tað kann hon t.d., tí hon er ovurrík, og ólíkt hinum børnunum ræður hon sjálv, hvat hon ger við pengarnar. Og hon keypir góðgæti, so at ikki bara hon og Tummas og Annika, men øll hini børnini kunnu eta so nógv bommm, sum tey á nakran hátt orka.

Pippi er bæði leikfelagi og hjálpari hjá Tummasi og Anniku. Tá ið tey keða seg, finnur hon upp á okkurt, ræðir tey kanska eitt sindur. Tá ið tey eru í vanda, bjargar hon teimum. Tá ið tey ynskja sær okkurt, fær hon tað at henda. Hon er sum lampan hjá Aladdin, andin í fløskuni, Snati, lítla Gráa aftan fyri hurðarbak ella aðrir yvirnatúrligir hjálparar í ævintýrum og veit ráð móti øllum óráðum. Men hon hevur bara annað beinið í ævintýrinum. Hitt er í tí lítlu bygdini við skúla, lögrelmunnum, tjóvum, kaffigildum o.s.fr.

Málið

Eins og í øllum skaldskapi er sterk hevd fyri at spæla við málið í barnabókmentum, ja, hesin tátturin er serliga týðningarmikil í barnabókmentum. Vit síggja tað týðiliga t.d. í føroyskum skjaldrum og klassiskum enskum barnabókum sum *Lisu í Leikalandi*

og *Palla Pumm*. Í Glæstribókini *Óli oyralangi og várið* roynir kaninungin Óli at skilja, hvat várið, sum øll tosa um, er, og ognar sær tað at enda við orðinum „spretta“, og søgurnar um Lítla Sjúrd eftir Sigurð Joensen siga frá barnsligu grundan hansara um orð og merkingar teirra³.

Pippi spælir við málið, hon tekur tað ikki fyri givið, men brúkar tað á sín eigna hátt. Tað er tað, sum smábørn gera, meðan tey læra seg málið. Tað er eisini tann skapandi viðferðin av málinum, sum skald brúka, tá ið tey geva málinum nýggjar týðningar við at seta orð saman á óvæntaðan hátt og gera nýggj orð. Pippi ger bæði, hon finnur t.d. upp á orðið „spunkur“ og fer so út at leita eftir merkingini á orðinum. Hon gevur eisini gomlum orðum nýggja merking: Tá ið lögreglumenninir koma og vilja koyra hana á barnaheim, sigur hon, at hon longu er á einum barnaheimi, tí hon er eitt barn, og Villingaválur er heim hennara. Tað ber til at finna mong stuttlig dømi um nýskap og hugflog í málburðinum hjá Pippi.

Skemtið í *Pippi Langsokki* byggir nógv júst á spæl við ta málsligu hevdina. Hon spælir bæði við innihaldstáttin ella merkingina í orðunum (t.d. spunkur) og formtáttin (t.d. stur, pannukeikjast – eitt slag av 'krákumáli').

Christina Heldner (1992: 191-208) vísir á, at tað, sum serliga er áhugavert í málinum hjá Pippi, hevur við merking og samskipti at gera. Eins og Pippi brýtur reglurnar um atburð, brýtur hon reglur um málsligan atburð. Men hon brýtur ikki reglur um *ljóðskipan*, *bendingarlæru* ella *setningslæru*. At bróta sovorðnar reglur er ofta bara tekin um lítlan málsligan kunnleika. Tað eru altíð reglur viðvíkjandi *merking* (dømi: eg eri longu á einum barnaheimi) ella *samskipti* (dømi: eg havi frøknur, men eg líði ikki av teimum), hon brýtur. Og at bróta tær krevur skapanarevni og styrki, sum liggur í framúr málevnum.

Pippi í Føroyum

Pippi Langsokkur kom út í 1945, eftir at teir hvassastu kantarnir vóru slípaðir av henni eftir kravi útgevarans. Nóg mikið av óvanligum og mótrinum eyðkennum var kortini eftir, til at Pippi ikki fall inn í tann stóra bólkin av hugnaligum barnabókum, sum staðfestu tær ráðandi hugmyndirnar í samfelagnum um fyrimyndarlig børn. Pippi hevði meira í felag við fyrstu føroysku myndabókina fyri børn, *Í skýmingini* (1948), við skjaldrum og ævintýrum, sum eisini umboðar móttmentan móti ráðandi mentan, enn við Glæstribøkurnar (1958), fyrstu litmyndabøkurnar á føroyskum. Tá ið tær føroysku týðingarnar av Pippi-bókunum komu út í 1993, 1995 og 1999, var tann føroyski barnabókmentastovnurin mentur við bæði føroyskum og týddum bókum og var klárur at taka ímóti Pippi.

Heimildir

- Byrman, Gunilla. 2006. Pippis läs- och skrivförmåga. *Bókmentaljós. Heiðursrit til Turið Sigurðardóttur*. Fróðskapur: 255-267.
- Edström, Vivi. 1988. Om barnlitteraturforskning. *Svenskläraren* 32, 3: 16-19.
- Edström, Vivi. 1990. Pippi Långstrump: kaos och postmodernism. *Poesi och vetande*. Karahka, Urpu-Liisa/Olsson, Anders (ritstj.).Norstedts. Stokkhólmur: 227-234.
- Hedén, Birger. 1997. Pippi e' crazy. *Bild och text*. Ehriander, Helene/Hedén, Birger (útg.). Lund: 45-56.
- Heldner, Christina. 1992. I gränslandet mellan lingvistik och litteraturvetenskap. En analys av några språkliga drag i böckerna om Pippi Långstrump. *Modern litteraturteori och metod i barnlitteraturforskningen*. Stockholms universitet. Stockholm.
- Lindgren, Astrid. 1993. *Pippi Langsokkur*. Turið Sigurðardóttir týddi. BFL. Tórshavn. Upprunaútgáva: 1945.
- Näslund, Leif. 1995. Spunkens organiserade funktion. En studie av Astrid Lindgrens berättelse „Pippi hittar en spunk“. Ritgerð. Stockholm universitet. Stokkhólmur.
- Sigurðardóttir, Turið. 2015. Mýtiskur veruleiki – Barnasögur eftir Sigurð Joensen: Kálvamuan 1949, Gráa dunna 1958 og Lambamæið 1960. *Føroyskar barnabókmentir. Søguligt umhvarv og greiningar*. Sprotin: 91-112.
- Surmatz, Astrid. 2005. *Pippi Långstrump als Paradigma. Die deutsche Rezeption Astrid Lindgrens und ihr internationaler Kontext*. A. Francke Verlag Tübingen und Basel.

Notur

- 1 „Jólaeingilin Tippy“. 1951. *Mín jólabók*. Marius Johannesen týddi: 19.
- 2 Anna á Grønafloetti er føroyska heitið á sjónvarpsrøð, gjørdari eftir skaldsøguni hjá Lucy Maud Montgomery: *Anne of Green Gables* (1908). Skaldsøgan var útgivin undir navninum L. M. Montgomery.
- 3 Sigurðardóttir, Turið 2015: 91-112.